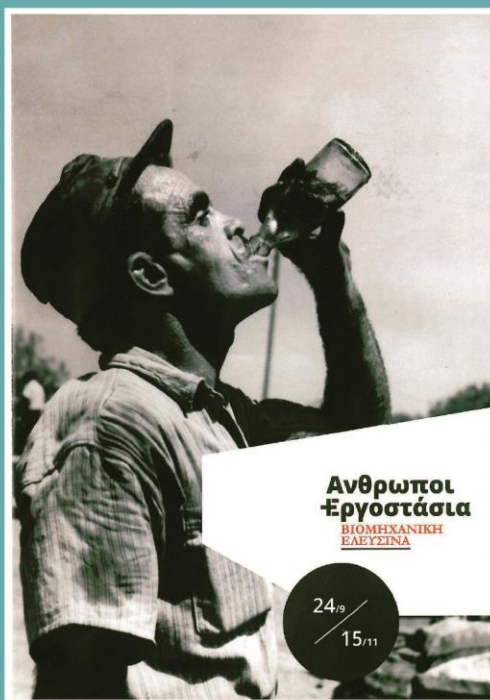

ΚΠΕ Ελευσίνας

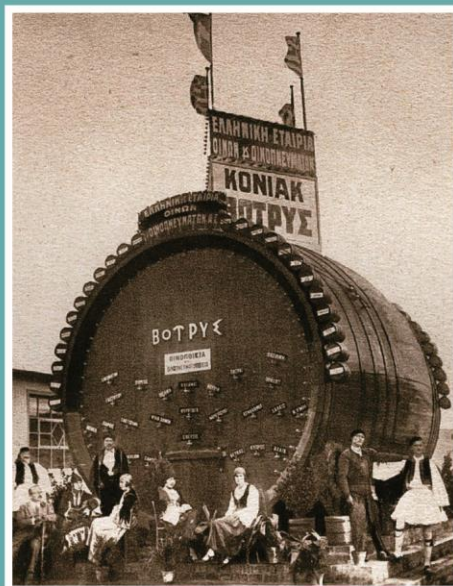
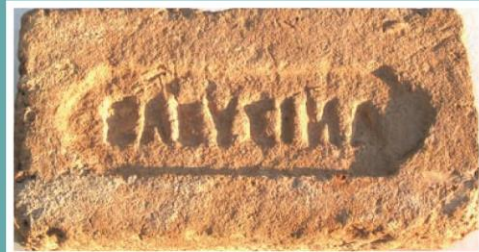
Εκπαιδευτικό υλικό για την Έκθεση

Άνθρωποι + Εργοστάσια: Βιομηχανική Ελευσίνα

ΣΑΠΩΝ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ
ΧΑΨΙΔΑΟΥ ΚΑΙ ΚΑΝΕΛΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΩΛΕΙΤΑΙ ΧΟΝΔΡΙΚΩΣ μόνον παρὰ τῆς ἑταιρείας ἀντιπροσώποι:
Π. Γ. ΜΑΚΡΗ καὶ Σία, ἐδρὶς Σοφικίωνος 3, **ΑΙΔΑΝΙΚΩΣ** εἰς τὰ ἑταῖα Πρεσβ.
εἰς τὸν καὶ εἰς τὰς ἐξῆς τιμὰς:
ΠΡΑΣΙΝΟΣ ποσότης ΑΡΕΣΤΗ καὶ 2α. 150 ΚΑΤ' ΟΙΚΑΝ.
ΚΙΤΡΙΝΟΣ ποσότης ἀριεστὴ καὶ 3α. 1,80 κατ' οἶκον.
ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ ΣΠ. ΘΕΟΔΩΣΙΟΥ, ἐδρὶς Σοφικίωνος 22.
ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ ΑΘ. ΚΑΝΕΛΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ἐδρὶς Αἰτωλίων 1.
ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ Π. ΠΑΛΑΤΙΑΝΝΑΚΗ, ἐδρὶς Ἑργασί 119.
ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ Ν. ΠΑΝΟΥΤΑ, ἐδρὶς Σέλλωνος 90.
ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ ΙΩ. ΒΑΣΙΛΑΚΗ, ἐδρὶς Πατριάρχου Ἰωαννῶν 3.
ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ ΙΩ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗ, ἐδρὶς Θεμιστοκλέους 64.
ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ ΙΩ. ΓΚΟΥΜΑ, ἐδρὶς Πρίστρας καὶ Ἀλκαμένηος 50, καὶ εἰς τὰ πάλαια καλὰ ναυτοκατεῖα.

Συγγραφική Ομάδα

Μπεγέτης Πάνος, Υπεύθυνος ΚΠΕ Ελευσίνας
Κόντου Βασιλική, Αν Υπεύθυνου ΚΠΕ Ελευσίνας
Γαλανοπούλου Κωνσταντία, Μέλος παιδαγωγικής ομάδας του ΚΠΕ Ελευσίνας
Οικονόμου Διονύσιος, Μέλος παιδαγωγικής ομάδας του ΚΠΕ Ελευσίνας
Τσίγκου Αλεξάνδρα, Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ΔΠΕ Δυτ. Αττικής
Σταματοπούλου Γεωργία, Υπεύθυνη Αγωγής Υγείας ΔΠΕ Δυτ. Αττικής
Μαυράκης Αναστάσιος, Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ΔΔΕ Δυτ. Αττικής
Φουλίδη Ξανθίπη, Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων ΔΔΕ Δυτ. Αττικής

1. Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ) Ελευσίνας

Κοντούλη 60, Ελευσίνα, Τ.Κ.: 192 00

e-mail: mail@kpe-elefs.att.sch.gr

2. Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής

Ελ. Βενιζέλου 82, Ελευσίνα, Τ.Κ.: 192 00

e-mail: perekr@dipe-dytik.att.sch.gr

e-mail: agygeias@dipe-dytik.att.sch.gr

3. Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής

Β. Λάσκου 35, Ελευσίνα, Τ.Κ.: 192 00

e-mail: perival@dide-dytik.att.sch.gr

e-mail: politistika@dide-dytik.att.sch.gr

ISBN: 978-618-82072-5-7

Η έκδοση γίνεται στο πλαίσιο της Πράξης «ΚΕΝΤΡΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΚΠΕ)- ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ», που υλοποιείται μέσω του επιχειρησιακού Προγράμματος «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ» με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	5
Εισαγωγή.....	7
Η Ελευσίνα από την Αρχαιότητα στη Βιομηχανική εποχή.....	9
«ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΛΕΥΣΙΝΑ. Άνθρωποι και Εργοστάσια»	11
Ο χώρος και η δομή της Έκθεσης ως αφετηρία για τις Εκπαιδευτικές Δραστηριότητες	15
ΜΕΡΟΣ Α: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	17
Θεωρητικό πλαίσιο – Περιγραφή Μεθοδολογίας	19
Φύλλα Δραστηριοτήτων για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.....	25
ΜΕΡΟΣ Β: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	55
Θεωρητικό Πλαίσιο – Περιγραφή Μεθοδολογίας.....	57
Φύλλα Δραστηριοτήτων για την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	61
ΜΕΡΟΣ Γ: ΥΛΙΚΟ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	100

Πρόλογος

Στα πλαίσια της έκθεσης «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΛΕΥΣΙΝΑ. Άνθρωποι και Εργοστάσια» αναπτύχθηκε μια συνεργασία του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ελευσίνας και των Διευθύνσεων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής με το Τμήμα Πολιτισμού του Ν.Π.Δ.Δ. Πολιτισμού, Αθλητισμού, Κοινωνικής Πολιτικής και Προσχολικής Αγωγής (Π.Α.Κ.Π.Π.Α.) του Δήμου Ελευσίνας και τη Διοικούσα Επιτροπή του Μουσείου Νεότερης Ιστορίας της Ελευσίνας "Γεώργιος Αμπατζόγλου" με σκοπό την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού και την υλοποίηση εκπαιδευτικού προγράμματος για την επικοινωνία της Έκθεσης σε μαθητικές ομάδες. Αποτέλεσμα αυτής της συνεργασίας είναι το παρόν πόνημα.

Θερμές ευχαριστίες προς την Πρόεδρο του Π.Α.Κ.Π.Π.Α. κα Μαρία Βασιλείου και την Πρόεδρο της Διοικούσας Επιτροπής του Μουσείου κα Καλλιόπη Παπαγγελή για την εμπιστοσύνη και την όλη στήριξη που παρείχαν προς τη συγγραφική ομάδα. Επίσης ευχαριστούμε τους Ελευσίνιους συλλέκτες κο Κώστα Λυκίδη και κο Γιώργο Παυλόπουλο, την κα Ευαγγελία Νοδάρα, μέλος της ΔΕ του Μουσείου, καθώς και τους εθελοντές του Δήμου Ελευσίνας που στήριξαν με την παρουσία τους τις επισκέψεις των μαθητικών ομάδων στον χώρο της Έκθεσης.

Εκ μέρους της συγγραφικής ομάδας

Πάνος Μπεγέτης,

Υπεύθυνος ΚΠΕ Ελευσίνας

Εισαγωγή

Η Ελευσίνα είναι ένας σύγχρονος βιομηχανικός τόπος, αλλά καταφέρνει να διατηρεί μια βαθιά σχέση με το παρελθόν. Σχέση που την μεταποιεί σε παραγωγή πολιτισμού.

Μία από τις πέντε ιερές πόλεις της αρχαιότητας έπεσε σε αφάνεια για σχεδόν 14 αιώνες, παραμένοντας ένα μικρό χωριό αγροτών, ψαράδων και ρητινοσυλλεκτών. Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα μεταλλάχθηκε σε βιομηχανική πόλη, που αναπτύχθηκε επικουρούμενη από τα μεγάλα συγκοινωνιακά έργα της εποχής, τη σιδηροδρομική γραμμή και τον Ισθμό της Κορίνθου.

Αυτό το «ψηφιδωτό» αντιθέσεων επιχειρεί να συνθέσει η έκθεση «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΛΕΥΣΙΝΑ- Άνθρωποι και Εργοστάσια», που φιλοξενείται στο Διοικητήριο του Παλαιού Ελαιουργείου στην παραλία της Ελευσίνας, πραγματοποιώντας μια ιστορική αναδρομή και εστιάζοντας στην ιστορία της πόλης μέσω των εργοστασίων της από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως τις μέρες μας.

Η ιστορία της τοπικής βιομηχανίας συντίθεται με φόντο την ιστορία της χώρας μέσα από τις φωνές και μαρτυρίες των ανθρώπων της, τα υλικά κατάλοιπα και αρχαιολογικά υλικά- σκεύη, προϊόντα, συσκευασίες, εξοπλισμό, στολές, διαφημιστικά, ηχοτοπία, οσμές, φωτογραφίες, ταινίες, προσωπικές μαρτυρίες. Σύγχρονη αρχαιολογία με ζωντανό υλικό, που απευθύνεται κυρίως στα παιδιά των πρωταγωνιστών της.

Για πρώτη φορά εκτίθενται σπάνια τεκμήρια από τη λειτουργία των σπουδαιότερων βιομηχανικών μονάδων της Ελευσίνας, πάνω στα οποία ο επισκέπτης με πολυμεσικό τρόπο βιώνει την ιστορική αναδρομή και τον προβληματισμό για την σημασία της εργασίας και της επιχειρηματικότητας.

Από αυτά τα στάδια περνούν και οι μαθητές που επισκέπτονται την Έκθεση, καθώς εργάζονται με το παρόν εκπαιδευτικό υλικό. Το υλικό αυτό διαρθρώνεται σε τρία μέρη: Α) Υλικό για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και συγκεκριμένα για την ΣΤ΄ τάξη, Β) Υλικό για την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και Γ) Προτεινόμενο υλικό για προεκτάσεις πέρα από το χώρο της Έκθεσης.

Για την παραγωγή του υλικού αυτού συνεργάστηκαν η Παιδαγωγική Ομάδα του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ελευσίνας, οι Υπεύθυνες Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Αγωγής Υγείας της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής, καθώς και ο Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και η Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής.

Στο πλαίσιο δημιουργίας του παρόντος εκπαιδευτικού υλικού διοργανώθηκε από τους συγγραφείς στο ΚΠΕ Ελευσίνας σεμινάριο παρουσίασης του υλικού για εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, οι οποίοι μετά την παρακολούθηση του θεωρητικού μέρους (μεθοδολογία και τεχνικές), επισκέφθηκαν την έκθεση και «δοκίμασαν» συνεργαζόμενοι σε ομάδες το προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό. Οι πολύ θετικές αξιολογήσεις τους και οι σημαντικές παρατηρήσεις τους ελήφθησαν υπόψη στην ολοκλήρωση των φύλλων εργασίας.

Το εκπαιδευτικό υλικό εφαρμόστηκε με την εμπύχωση των συγγραφέων τον Νοέμβριο του 2016 σε 16 τμήματα μαθητών Πρωτοβάθμιας και 8 τμήματα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης συνολικά και βελτιώθηκε παίρνοντας τη μορφή που έχετε σήμερα στα χέρια σας.

Η συγγραφική ομάδα

Η Ελευσίνα από την Αρχαιότητα στη Βιομηχανική εποχή.

Η Ελευσίνα είναι μία από εκείνες τις πόλεις που μοιάζουν με παλίμψηστα χειρόγραφα, καθώς οι διάφορες φάσεις κατοίκησης και χρήσης του χώρου διαδέχονται η μία την άλλη και οι νεότερες καλύπτουν τις αρχαιότερες.

Κέντρο όλων των οικισμών που αναπτύχθηκαν στην περιοχή, από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και τα τέλη του 19^{ου} αι., αποτέλεσε ο ανατολικότερος από τους λόφους μιας χαμηλής λοφοσειράς που εκτείνεται στη Β.Δ. παρυφή του Θριασίου Πεδίου, χωρίζοντας την πεδιάδα από τη θάλασσα.

Την ιδιαίτερη αίγλη της η Ελευσίνα την οφείλει βεβαίως στην ίδρυση και ανάπτυξη εκεί του Ιερού της Δήμητρος, που απολάμβανε πανελλήνιο σεβασμό, ενώ κατά την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας η φήμη του εξαπλώθηκε σε ολόκληρη την αυτοκρατορία.

Η Ελευσίνα, όμως, δεν αποτελούσε μόνο ένα από τα πιο σεβάσματα θρησκευτικά κέντρα της αρχαιότητας, αλλά και έναν από τους σημαντικότερους δήμους της πόλεως-κράτους των Αθηνών. Πολλοί παράγοντες επηρέασαν την ακμή και την ευημερία της. Πρώτος ήταν η στρατηγική της θέση σε κομβικό σημείο από όπου διέρχονταν οι κύριες οδικές αρτηρίες που συνέδεαν το άστυ των Αθηνών με την υπόλοιπη Ελλάδα. Επίσης ο Ελευσινιακός κόλπος, που τον προστάτευε από τους δυνατούς ανέμους το αντικρινό νησί της Σαλαμίνας, προσέφερε ιδανικό αραξοβόλι για τα ιστιοφόρα πλοία της εποχής εκείνης. Η εκμετάλλευση της εύφορης γης της πεδιάδας που περιέβαλε την πόλη αποτελούσε άλλη μια σημαντική πηγή πλούτου.

Εξάλλου, δεν ήταν οικονομικά αμελητέα και η εκμετάλλευση των λατομείων του λεγόμενου «ελευσινιακού λίθου», ενός γκριζογάλανου ασβεστόλιθου εξαιρετικής ποιότητας. Οι ίδιοι, περίπου, παράγοντες που οδήγησαν την πόλη στην αρχαία ακμή της επηρέασαν και τη διαμόρφωσή της κατά τους νεότερους χρόνους.

Η Ελευσίνα, όπως και η υπόλοιπη Ελλάδα, βγήκε καθημαγμένη από τον Οθωμανικό ζυγό. Η «Λεψίνα»- παραφθορά του αρχαίου ονόματος- ήταν ένα ασήμαντο χωριό με πλινθόκτιστα σπίτια, χτισμένα πάνω στα ερείπια του αρχαίου μεγαλείου. Για τη στοιχειώδη μεταποίηση αγροτικών προϊόντων υπήρχαν δύο ανεμόμυλοι και δυο-τρεις οικοτεχνίες.

Εκείνη την περίοδο, στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αι., αρχίζει η μεταμόρφωση της περιοχής. Τα γεωγραφικά και γεωφυσικά πλεονεκτήματα της θέσης προσελκύουν μία ομάδα επιχειρηματιών που έχουν μείνει στην ιστορία της βιομηχανίας ως «Κύκλος της Ζυρίχης», επειδή οι περισσότεροι έχουν σπουδάσει στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης. Αυτοί ιδρύουν μια σειρά εργοστασίων κοντά στο θαλάσσιο μέτωπο της πόλης, διαβλέποντας τις προοπτικές που διέθετε ο

τόπος λόγω της εγγύτητας με την Αθήνα και της ύπαρξης λιμανιού που επέτρεπε την εισαγωγή πρώτων υλών και την εξαγωγή προϊόντων. Στα πλεονεκτήματα προστέθηκαν η άφιξη του σιδηροδρόμου στα 1884 και η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου στα 1893.

Παράλληλα η ύπαρξη άφθονων πρώτων υλών στην περιοχή υπαγορεύει και το είδος της βιομηχανικής δραστηριότητας. Το λάδι από τους ελαιώνες του Θριασίου παρέχει την πρώτη ύλη για ελαιουργεία και σαπωνοποιεία, ο ορυκτός πλούτος και η καλή ποιότητα του ασβεστόλιθου της περιοχής αποτελούν ιδανική πηγή για το εργοστάσιο τσιμέντου, η γειτνίαση με τις ρητινοπαραγωγικές περιοχές (Μάντρα, Μαγούλα, Βίλλια) που εκμεταλλεύονται τις πευκόφυτες πλαγιές του Κιθαιρώνα, του όρους Πάστρα και του Πατέρα, παρέχει την προοπτική ανάπτυξης εργοστασίων ρητίνης και βερνικοχρωμάτων, ενώ το πηλώδες έδαφος της Ελευσίνας ευνοεί την εγκατάσταση κεραμοποιείων.

Παράλληλα η συγκυρία της αγροτικής κρίσης εκείνης της εποχής στην Ελλάδα, λόγω του λεγόμενου «σταφιδικού ζητήματος» δίνει τη δυνατότητα απορρόφησης του πλεονάσματος της σταφίδας από εργοστάσια οίνων και οινοπνευμάτων.

Η συναπόφαση των επιχειρηματιών του «Κύκλου της Ζυρίχης» να εγκαταστήσουν τα εργοστάσια τους στην ελεύθερη γη που προσφερόταν στην αραιοκατοικημένη τότε Ελευσίνα δημιούργησε μια από τις σημαντικότερες βιομηχανικές ζώνες της χώρας.

Ήταν επομένως εύλογο, η Διοικούσα Επιτροπή του Μουσείου Νεότερης Ιστορίας της Ελευσίνας να επιλέξει ως πρώτη δημόσια δράση της μια έκθεση αφιερωμένη στο βιομηχανικό παρελθόν της πόλης, η οποία μάλιστα θα στεγαζόταν στους ατμοσφαιρικούς χώρους του παλαιότερου εργοστασίου της πόλης.

Η Έκθεση με τίτλο «Άνθρωποι και Εργοστάσια-Βιομηχανική Ελευσίνα» προσπάθησε να καλύψει την ιστορία των εργοστασίων αλλά παράλληλα και τις ιστορίες των ανθρώπων που έζησαν και μόχθησαν μέσα σε αυτά. Η έκθεση αποσκοπούσε αφενός να ενημερώσει και αφετέρου να προκαλέσει συναισθήματα, σκέψεις, ερεθίσματα και προβληματισμούς. Η συνεργασία με την εκπαιδευτική κοινότητα κρίθηκε αναγκαία και αποδείχτηκε εξαιρετικά επιτυχής. Ελπίζουμε και προσβλέπουμε και σε μελλοντικές συνεργασίες.

**Καλλιόπη Παπαγγελή,
Αρχαιολόγος,**

Πρόεδρος Διοικούσας Επιτροπής Μουσείου Νεότερης Ιστορίας Ελευσίνας «Γ. Αμπατζόγλου»

«ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΛΕΥΣΙΝΑ. Άνθρωποι και Εργοστάσια»

Περιοδική έκθεση στο διοικητήριο του Παλαιού Ελαιουργείου Ελευσίνας

24.09.16 – 30.11.16

Μια αναδρομή στην ιστορία της βιομηχανίας της πόλης, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως τη Μεταπολίτευση επιχείρησε η έκθεση «ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΛΕΥΣΙΝΑ. Άνθρωποι και Εργοστάσια», που εντάχθηκε στις εκδηλώσεις του Φεστιβάλ "Αισχύλεια" 2016 του Δήμου Ελευσίνας. Η έκθεση φιλοξενήθηκε στο παλιό κτίριο διοίκησης του Ελαιουργείου "Χαρίλαος – Κανελλόπουλος" και αποτελεί την πρώτη δημόσια δράση της Διοικούσας Επιτροπής του Μουσείου Νεότερης Ιστορίας της Ελευσίνας "Γεώργιος Αμπατζόγλου" σε συνεργασία με το Τμήμα Πολιτισμού του Ν.Π.Δ.Δ. Πολιτισμού, Αθλητισμού, Κοινωνικής Πολιτικής και Προσχολικής Αγωγής (Π.Α.Κ.Π.Π.Α.) του Δήμου Ελευσίνας και με την ευγενική χορηγία των Ελληνικών Πετρελαίων Α.Ε.

Μέσα από την επιμέρους ιστορία των δέκα μεγάλων βιομηχανικών μονάδων της περιοχής, που είναι συνυφασμένα με τη ζωή της πόλης, αναδύονται οι ιστορίες των ανθρώπων που μόχθησαν εκεί, από τους βιομηχανικούς εργάτες έως τους επιχειρηματίες. Με τη βοήθεια σπάνιων τεκμηρίων της λειτουργίας των εργοστασίων, αλλά και κείμενα, προφορικές μαρτυρίες, θεατρικές αφηγήσεις, οπτικοακουστικό και εικαστικό υλικό, ο επισκέπτης καλείται να ανασυνθέσει την ιστορία, με διαδραστική διάθεση. Καλείται εν τέλει να αναστοχαστεί για τη σημασία του εργάζεσθαι και του επιχειρείν σήμερα, μέσα από το παράδειγμα σημαντικών όσο και άγνωστων στιγμών του παρελθόντος ενός τόπου που, παραμένοντας βιομηχανικός, έχει ωστόσο και μια βαθιά σχέση με την παραγωγή πολιτισμού.

Η έκθεση αναπτύχθηκε σε δύο ορόφους και τρεις μεγάλες θεματικές ενότητες. Η αφηγηρία της γίνεται με μια προ-εισαγωγική αίθουσα, αφιερωμένη στον Κύκλο της Ζυρίχης, την ομάδα Ελλήνων επιστημόνων που δραστηριοποιήθηκαν επιχειρηματικά αρχικά στην Ελευσίνα και κατόπιν σε όλη τη χώρα, ιδρύοντας τις μεγαλύτερες βιομηχανικές μονάδες της, το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα. Κατόπιν, σε μια αίθουσα που περιέχει μια φωτεινή τράπεζα με το χάρτη της περιοχής και ένα εκτενές χρονολόγιο στον τοίχο, ο επισκέπτης τοποθετείται στο χωροχρόνο της αφήγησης της έκθεσης. Η πρώτη μεγάλη θεματική ενότητα, που καταλαμβάνει τον επάνω όροφο, παρουσιάζει ανά δωμάτιο τις ιστορικές βιομηχανίες της Ελευσίνας, της περιόδου 1875-1940. Αυτές είναι το Ελαιουργείο –Σαπωνοποιείο Χαριλάου & Κανελλόπουλου, τα οινοπνευματοποιεία ΒΟΤΡΥΣ & ΚΡΟΝΟΣ, το χρωματοουργείο ΙΡΙΣ, ο συνεταιρισμός ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΚΗ, τα ρετινιάδικα και κεραμοποιία και τέλος τη τσιμεντοβιομηχανία ΤΙΤΑΝ, τη μόνη ακόμα σε λειτουργία βιομηχανική μονάδα της ιστορικής αυτής περιόδου.

Η δεύτερη θεματική ενότητα καταλαμβάνει τον κάτω όροφο και παρουσιάζει με αντίστοιχο τρόπο τις τέσσερις μεγάλες βιομηχανίες της περιόδου 1949-1974, δηλαδή τις ΠΥΡΚΑΛ, ΠΕΤΡΟΛΑ, Ναυπηγεία Ελευσίνας και Χαλυβουργική. Κάθε εργοστάσιο παρουσιάζεται μέσα από ένα ευρύ φάσμα μουσειολογικών εργαλείων, σταθερών ως προς τη διάταξή τους σε κάθε χώρο, προκειμένου ο επισκέπτης εύκολα να μπορεί να λάβει την πληροφορία που τον αφορά περισσότερο. Τα εργαλεία αυτά είναι: καταρχήν τα πρωτότυπα εκθέματα (κυρίως έγγραφα από τα αρχεία των επιχειρήσεων, διαφημιστικό υλικό, πρώτες ύλες και έτοιμα προϊόντα), τοποθετημένα σε προθήκες. Επίσης, ένα επεξηγηματικό κείμενο 200-250 λέξεων, για την ιστορία της επιχείρησης. Κατόπιν ένα δίδυμο ψηφιακών οθονών μικρής διάστασης, όπου στην μια ο επισκέπτης μπορεί να παρακολουθήσει ένα ολιγόλεπτο βίντεο με αρχειακό φωτογραφικό υλικό για το εργοστάσιο και στην άλλη απόσπασμα από συνέντευξη παλαιού εργαζόμενου, με τη χρήση ακουστικών. Η οπτική εκπροσώπηση του κάθε εργοστασίου στην έκθεση γίνεται από μια μεγάλο μέγεθος και υψηλής ευκρίνειας εικαστική φωτογραφία της σημερινής του μορφής, ενώ τα εργαλεία συμπληρώνει ένα ηχοτοπίο θεατροποιημένης αφήγησης σχετικού ιστορικού ντοκουμέντου.

Εμβόλιμα στις δύο ενότητες κινείται μια τρίτη, αφιερωμένη στην καθημερινότητα και το συνδικαλισμό των βιομηχανικών εργατών, με τρεις επιμέρους θεματικές. Η πρώτη είναι αφιερωμένη στο εργατικό κίνημα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο πώς αυτό εξειδικεύτηκε στην Ελευσίνα, συνοδευόμενο από προβολή και μια έκθεση φωτογραφιών από κινητοποιήσεις εργαζομένων, του Ελευσίνιου φωτογράφου Βαγγέλη Τσάκου. Η δεύτερη ενότητα, επίσης χωροθετημένη στον όροφο, είναι αφιερωμένη τους βιομηχανικούς οικισμούς (του ΤΙΤΑΝ και του ΒΟΤΡΥΣ), μια ιδιαιτερότητα της πρόνοιας της ιδιωτικής πρωτοβουλίας των επιχειρηματιών, που άνθισε στην πόλη και αποτελεί ζώσα μνήμη της πλειονότητας των κατοίκων της ως σήμερα, μαζί με την εκτεταμένη χρήση ποδηλάτων εντός και εκτός των εργοστασίων. Η τρίτη και κυριότερη αφορά την έκθεση γραπτών μαρτυριών συνταξιούχων εργαζομένων από όλα τα εργοστάσια, παρμένων από το βιβλίο "Βιομηχανικές Αναμνήσεις" του 2006. Οι αναμνήσεις αυτές (15 στο σύνολό τους, από τις 63 που περιέχονται στο βιβλίο) εξετάζουν πτυχές όπως η καθημερινότητα, οι συναδελφικές σχέσεις, τα εργατικά ατυχήματα κ.α., μέσα από τον ζωντανό, προφορικό λόγο των συνεντευξιαζόμενων και αναρτήθηκαν ως "λάβαρα" στους διαδρόμους των δύο ορόφων της έκθεσης.

Τρεις σταθμοί διαδραστικότητας έχουν ενταχθεί στην εκθεσιακή αφήγηση. Ο πρώτος βρίσκεται στο χώρο έξω από την είσοδό της. Ο επισκέπτης καλείται να θέσει σε λειτουργία μια

σειρήνα από το παλαιό εργοστάσιο της ΠΥΡΚΑΛ που σήμαινε το διάλειμμα των εργατών. Ο επόμενος σταθμός είναι τοποθετημένος ανάμεσα στις αίθουσες ΠΥΡΚΑΛ και ΠΕΤΡΟΛΑ και καλεί τον επισκέπτη να ενδυθεί τη φόρμα εργασίας και το κράνος ενός σημερινού βιομηχανικού εργάτη, σε μια προσπάθεια σύγκρισης των μέτρων προσωπικής ασφάλειας σε σχέση με τις φόρμες εργασίες του παρελθόντος που εκτίθενται. Η τρίτη αποτελεί τον επίλογο της έκθεσης και ζητά από τους επισκέπτες να καταθέσουν δυο λόγια για την καλύτερη και χειρότερη ανάμνηση του εργασιακού τους βίου.

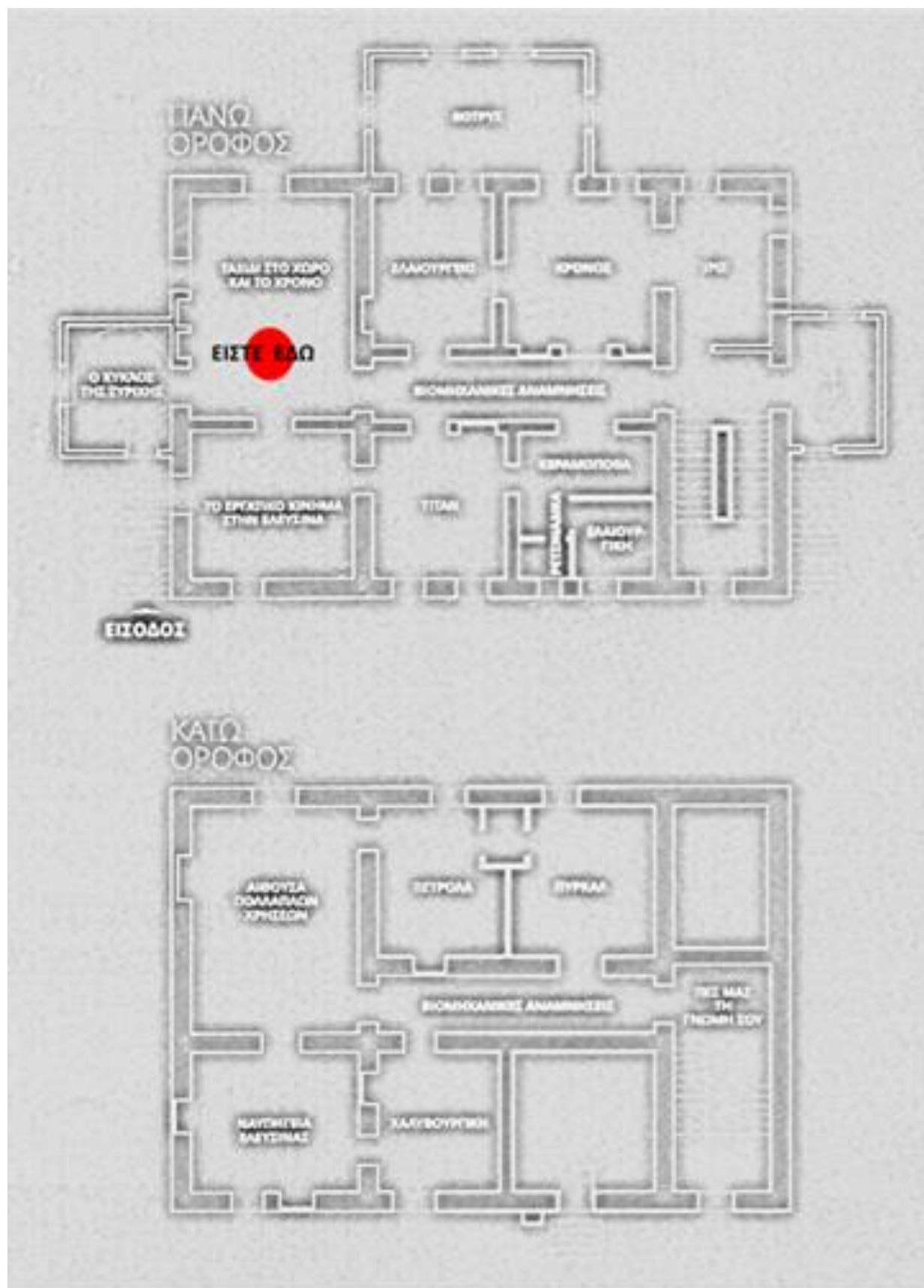
Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής προέκυψε εκ μέρους δύο Ελευσίνιων συλλεκτών, του Κ. Λυκίδη και του Γ. Παυλόπουλου. Επίσης, αρχειακό και εκθεσιακό υλικό παραχωρήθηκε για τους σκοπούς της έκθεσης από εν ενεργεία βιομηχανικές μονάδες. Πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό παραχωρήθηκε τόσο από το αρχείο ΕΡΤ όσο και από τους σκηνοθέτες Β. Λουλέ και Φ. Κουτσάφτη, ενώ πέντε ηχοτοπία δημιουργήθηκαν ειδικά για τις ανάγκες της έκθεσης από τους σκηνοθέτες Χρήστο Δήμα και Κατερίνα Ευαγγελάκου. Μια σειρά εικαστικών φωτογραφιών των δέκα βιομηχανικών μονάδων ανατέθηκε στον φωτογράφο Γιώργη Γερόλυμπο και εκτέθηκε ως έργο μέσα στο έργο, στην έκθεση. Η επισκεψιμότητα της έκθεσης μετρήθηκε συστηματικά και καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας της περισσότεροι από 5.000 επισκέπτες πέρασαν από αυτή. Προσφέρθηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα, ειδικά σχεδιασμένα από το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ελευσίνας.

Αθήνα, 14 Δεκεμβρίου 2016

Ερατώ Κουτσουδάκη

Αρχιτέκτων Μουσειολόγος

Επιμελήτρια της Έκθεσης

Η κάτοψη του χώρου (από το πρόγραμμα της έκθεσης)

Ο χώρος και η δομή της Έκθεσης ως αφετηρία για τις Εκπαιδευτικές Δραστηριότητες

Με την είσοδό τους στον αύλειο χώρο του Παλιού Ελαιουργείου – Σαπωνοποιείου οι μαθητές έρχονται αμέσως σε βιωματική επαφή με το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της βιομηχανικής κληρονομιάς. Το ανενεργό πια εργοστάσιο στην παραλία της Ελευσίνας περιλαμβάνει σύμπλεγμα διαφόρων κτηριακών χώρων και αποθηκών σε ερειπιώδη κατάσταση, χωρίς μηχανολογικά κατάλοιπα, μια τυπική κτιστή καμινάδα και το διώροφο κτήριο Διοίκησης – Χημείου, το πιο καλά κτισμένο και επομένως σωζόμενο κτήριο του συγκροτήματος. Επίσης περιλαμβάνει μια σύγχρονη μεταλλική κατασκευή κερκίδων θεάτρου, καθώς στο χώρο τελούνται οι πολιτιστικές εκδηλώσεις «Αισχύλεια» που διοργανώνονται κάθε καλοκαίρι από τον Δήμο Ελευσίνας.

Ο ίδιος ο χώρος λοιπόν αποτέλεσε το εφαλτήριο για την ανάπτυξη των πρώτων θεμάτων από τους μαθητές. Όσον αφορά το παρελθόν των βιομηχανιών εισήχθησαν αμέσως έννοιες όπως η *χωροθέτηση*, η *υλικοτεχνική υποδομή*, το *έμφυχο* δυναμικό, αλλά και οι *διαφοροποιήσεις* και *αξίες* που διαμορφώθηκαν στους χώρους των εργοστασίων σαν χώρους *παραγωγής* και *εργασίας*. Όσον αφορά το παρόν και το μέλλον των ανενεργών πλέον βιομηχανιών αναδείχθηκε η δυνατότητα για την *αιετορική διαχείριση* των καταλοίπων τους, που πρέπει να περιλαμβάνει την *διάσωση*, την *ανάδειξη* σε χώρους διαφύλαξης της *βιομηχανικής κληρονομιάς* και της *ιστορικής μνήμης* της πόλης και την *επανάχρηση* σε *ενεργούς πόλους* ζωής της σύγχρονης πόλης, έννοιες πολύ σημαντικές για το μέλλον της Ελευσίνας που διεκδίκησε και, κατά τη διάρκεια της έκθεσης, ανακηρύχθηκε πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021.

Η επωφελής περιήγηση των μαθητών στον χώρο της έκθεσης αποτέλεσε το επόμενο ζητούμενο. Το κτήριο Διοίκησης – Χημείου όπου διαμορφώθηκε η έκθεση είναι διώροφο χωρισμένο σε δωμάτια. Ο επισκέπτης εισέρχεται από τον όροφο με εξωτερική σκάλα και μέσω εσωτερικής κατεβαίνει στον ισόγειο χώρο. Η έξοδος γίνεται πάλι από τον όροφο. Όπως έχει ήδη

αναφερθεί κάθε δωμάτιο αντιστοιχεί σε έναν θεματικό άξονα: α) οι βιομήχανοι – ιδρυτές των εργοστασίων και τα βιογραφικά τους, β) ο χώρος χάρτη – ιστοριογραφικής, όπου αναφέρονται και οι συντελεστές της έκθεσης, γ) οι φωτογραφίες των εργατικών αγώνων από το αρχείο του εργάτη στο «Τιτάν» και ερασιτέχνη φωτογράφου Βασίλη Τσάκου, δ) οι αφηγήσεις εργατών από το βιβλίο «Βιομηχανικές αναμνήσεις» στον διάδρομο και ε) τα «δωμάτια» των βιομηχανιών με τα ποικίλα σχετικά εκθέματα. Ως αξία αναδείχθηκε στα παιδιά το γεγονός ότι τα εκθέματα ανήκουν σε δύο Ελευσίνιους ερασιτέχνες συλλέκτες, των οποίων η πέραν κόπου και χρημάτων αγάπη για την πόλη τούς οδήγησε στη διάσωση των κειμηλίων.

Η στενότητα του χώρου, η πληθώρα των εκθεμάτων και η πυκνή λεκτική και οπτικοακουστική πληροφόρηση ήταν δυσκολίες καθοριστικές για την επιλογή της εκπαιδευτικής μεθοδολογίας, η οποία περιγράφεται αναλυτικά σε επόμενα κεφάλαια ανά βαθμίδα εκπαίδευσης. Οι ενότητες οργάνωσης της έκθεσης επίσης ελήφθησαν αποφασιστικά υπόψη. Όμως, παράλληλα με το γνωσιακό κομμάτι σχετικά με το θέμα της έκθεσης, η ίδια η περιήγηση στην έκθεση αποτέλεσε το διακύβευμα για την εκπαίδευση των μαθητών. Θελήσαμε δηλαδή οι μαθητές να εκπαιδευτούν στο να βλέπουν μια έκθεση όχι επιδερμικά, αλλά να αντλούν την πληροφορία και να αναπτύσσουν συνδυαστική και κριτική σκέψη πάνω σε αυτό που βλέπουν.

Με αυτές τις προθέσεις προσπαθήσαμε να αξιοποιήσουμε όσο το δυνατόν περισσότερα θέματα και οπτικούς άξονες από την πλούσια έκθεση.

ΜΕΡΟΣ Α:
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Θεωρητικό πλαίσιο – Περιγραφή Μεθοδολογίας

Ο προγονικός άνθρωπος (*Άνθρωπος επιδέξιος*) ξεκινάει να συλλέγει εργαλεία ήδη από το 2,3 εκατ. χρόνια πριν από σήμερα. Εκτεταμένες αναφορές συλλογής και φύλαξης αντικειμένων για θρησκευτικό ή τελετουργικό κυρίως λόγο εμφανίζονται στη Μεσοποταμία, στην Αίγυπτο, στην Αρχαία Ελλάδα και στη Ρώμη. Η εκπαιδευτική διάσταση του μουσείου ξεκίνησε κιόλας από την εποχή του Πτολεμαίου του Α΄ το 290 π.Χ. με το «Μουσείο» της Αλεξάνδρειας, συνεχίστηκε στη Ρώμη με την πρακτική μεταφοράς έργων τέχνης και τη δημιουργία συλλογών, στο Μεσαίωνα από μοναστήρια και εκκλησίες που περιλαμβάνουν εκκλησιαστικά αντικείμενα και λείψανα, στην περίοδο της Αναγέννησης με τις ιδιωτικές συλλογές στις βασιλικές αυλές, στην εποχή του Διαφωτισμού με κεντρική αξία την οργάνωση της γνώσης. Συνεχίστηκε κατά το 16^ο, 17^ο και 18^ο αιώνα οπότε και δόθηκε παιδαγωγικό ενδιαφέρον για την αξιοποίηση του «υλικού πολιτισμού». Οι παιδαγωγικές και οι φιλοσοφικές θεωρίες των αιώνων αυτών από τους Bacon, Comenius, Locke και Rousseau υποστηρίζουν την εμπειρική βίωση της πραγματικότητας και κατ' επέκταση τη μάθηση μέσω των αντικειμένων (Ν. Νικονάνου, 2015).

Στους επόμενους αιώνες (18^ο, 19^ο) έχουμε τη γέννηση του μοντέρνου μουσείου σε δύο άξονες: τη σχέση του με το κοινό (παύει να είναι περιορισμένο, κυρίως αριστοκρατικής καταγωγής, και γίνεται ελεύθερο για όλους) και στην ανάπτυξη θεωρητικού πλαισίου για τη λειτουργία του. Έχουμε νέες κατηγορίες μουσείων, όπως αυτές των εφαρμοσμένων τεχνών, των υπαίθριων και των Διεθνών Εκθέσεων με αδιαμφισβήτητη παιδαγωγική διάσταση, που συνέβαλαν στη διεύρυνση του μουσειακού τοπίου. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα καθιερώνεται η μουσειοπαιδαγωγική και τα μουσεία έχουν καθιερωθεί ως πηγές καλλιέργειας, εκπαίδευσης και επιστημονικής αλήθειας και όχι μόνο θεματοφύλακες του παρελθόντος. Ιδρύονται τα τεχνικά και τα παιδικά μουσεία.

Οι θεωρίες «του σχολείου εργασίας», τα κινήματα «της καλλιτεχνικής αγωγής» και της προοδευτικής εκπαίδευσης των μεγάλων παιδαγωγών Pestalozzi, Dewey, Piaget, Montessori αναγνώρισαν τη σημασία των αντικειμένων στην προσέγγιση και στην αφομοίωση της γνώσης. Ο Dewey επηρέασε καθοριστικά τη μουσειοπαιδαγωγική εισάγοντας την έννοια της εμπειρίας ως αφετηρία για μάθηση μέσα από την πράξη (learning by doing). Αλλά και ο Jean Piaget αναγνώρισε τη σημασία και την αποτελεσματικότητα της γνώσης που βασίζεται στην παρατήρηση και μελέτη των αντικειμένων. Τα αντικείμενα βοηθούν να αναπτυχθεί η σκέψη για διάφορα αφηρημένα πράγματα, όπως είναι οι αριθμοί, ο χώρος, ο χρόνος, η ζωή, η νομοτέλεια. Η γνώση μέσω της εξέτασης του υλικού πολιτισμού θεωρείτο ως το αρχικό στάδιο για την ανάπτυξη

της πιο σημαντικής αφηρημένης σκέψης, σημαντικής κυρίως στις θετικές επιστήμες (Μάρλεν Μούλιου, 2015).

Στην αυγή του 21ου αιώνα, θεωρείται αναγκαιότητα η ύπαρξη ενός Μουσείου πραγματικά ανοιχτού και δημοκρατικού, ενός Μουσείου που διαλέγεται ουσιαστικά με τα κοινωνικά υποκείμενα. Τροφοδοτείται από τους προβληματισμούς για την ανάγκη ερμηνείας του υλικού πολιτισμού και από τη συνειδητοποίηση ότι η έκθεση των αντικειμένων δεν είναι μια ουδέτερη πράξη, αλλά περισσότερο μια «αφήγηση». Τροφοδοτείται ακόμη από τους προβληματισμούς για τον τρόπο με τον οποίο δομείται γνώση και από τη συνειδητοποίηση ότι το κοινό των Μουσείων δεν είναι ενιαίο και ομοιογενές. Το Μουσείο, δίνοντας την ευκαιρία στους επισκέπτες του να αποκτήσουν κοινές αναφορές, κοινές ερμηνείες, αξίες και συμπεριφορές, καθίσταται μια από τις συνιστώσες στην παραγωγή της συλλογικής μνήμης. (Λέκκα Αλ. και Αλεξίου Θ., 2002).

Η οικοδόμηση της σχολικής γνώσης θα πρέπει να στηρίζεται στα αντικείμενα, στο απτό περιβάλλον και στις εμπειρίες των παιδιών, καθώς και σε συζητήσεις, δραστηριότητες και σχέδια, που υποκινούν το ενδιαφέρον και την έκπληξη, που βοηθούν το παιδί να ανακαλύψει, να προβλέψει και να κατανοήσει ιδιότητες, σχέσεις και συσχετισμούς και τελικά να προχωρήσει σε γενικεύσεις (Κύρδη Κ., 2002)

Οι μουσειακές εκπαιδευτικές δραστηριότητες του παρόντος προγράμματος οργανώθηκαν κυρίως γύρω από τα αντικείμενα και τον πολυμεσικό τρόπο που αυτά εκτέθηκαν.

Σκοπός- Στόχοι- Μεθοδολογία

Η όλη δράση περιλαμβάνει ένα δίωρο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, που αποτελείται από κατάλληλα διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό για τον ευρύτερο χώρο της Έκθεσης καθώς και προτάσεις για δραστηριότητες επέκτασης πέρα από αυτόν.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα δημιουργήθηκε για την ΣΤ΄ τάξη του Δημοτικού Σχολείου, ώστε να συνδεθεί με ενότητες του Αναλυτικού Προγράμματος (Νεότερη Ιστορία, Τοπική Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσικές Επιστήμες, Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή) και τις Σχολικές Δραστηριότητες γενικότερα.

Σκοπός του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα κομμάτι από τη σύγχρονη Ιστορία της πόλης της Ελευσίνας μέσα από τη βιομηχανική ανάπτυξη που συντελέστηκε στα τέλη του 19ου και κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, αλλά και τις σύγχρονες βιομηχανικές μονάδες που λειτουργούν μέχρι σήμερα.

Στόχοι είναι οι μαθητές να παρατηρήσουν την παράκτια βιομηχανική περιοχή της Ελευσίνας, να συνδέσουν το παρόν με το παρελθόν ως προς τη λειτουργία των εργοστασίων (αποβιομηχάνιση - επανάχρηση), να γνωρίσουν βιωματικά τις ομάδες των ανθρώπων που εμπλέκονται στην βιομηχανική διαδικασία, να αποσαφηνίσουν τον ρόλο και την σπουδαιότητα της κάθε ομάδας, να βρουν τον συνδετικό κρίκο των προσώπων που ίδρυσαν τις βιομηχανίες, να τοποθετηθούν στο χώρο και το χρόνο, να αιτιολογήσουν την επιλογή της Ελευσίνας για την εγκατάσταση της βιομηχανικής δραστηριότητας, να επισημάνουν τις επιπτώσεις στο περιβάλλον και την υγεία των κατοίκων της περιοχής, να αναλάβουν ρόλους, να γνωρίσουν ξεχωριστά το κάθε εργοστάσιο, να αναδείξουν τα δικαιώματα των εργατών και να αιτιολογήσουν τις απεργιακές κινητοποιήσεις τους, να προτείνουν λύσεις επανάχρησης των εγκαταλειμμένων εργοστασίων, να γίνουν μικροί συλλέκτες αντικειμένων και μαρτυριών, να βγάλουν συμπεράσματα για την αξία της επιχειρηματικότητας, να εργαστούν σε ομάδες, να συνεργαστούν και να διασκεδάσουν, να αναπτύξουν την ενεργό πολιτειότητα.

Μεθοδολογικά οι παραπάνω στόχοι επιτυγχάνονται με κατάλληλα σχεδιασμένες δραστηριότητες, οι οποίες έχουν γνώμονα τη βιωματική ανακαλυπτική μάθηση και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών μέσω της επαγωγικής μεθόδου.

Ως **διδασκτικές τεχνικές** χρησιμοποιούνται οι εξής: ιδεοθύελλα, ερωταποκρίσεις, συζήτηση-διάλογος, εργασία σε ομάδες, παρατήρηση, αντιστοιχίσεις, εκπαιδευτικό παιχνίδι, παιχνίδια ρόλων, debate, δημιουργική γραφή.

Περιγραφή της εκπαιδευτικής δράσης στην Έκθεση «Βιομηχανική Ελευσίνα»

Αρχικά στην είσοδο του ανενεργού εργοστασίου ΒΟΤΡΥΣ οι μαθητές σε ολομέλεια ενημερώνονται για τις πιθανές μελλοντικές χρήσεις του. Κατόπιν παρατηρούν την παράκτια ζώνη της Ελευσίνας που βρίσκεται απέναντι από την είσοδο του **Παλιού Ελαιουργείου** και εντοπίζουν βιομηχανικές δραστηριότητες, ενεργές και μη ενεργές. Οι μαθητές αναγνωρίζουν το χώρο που γίνονται οι ετήσιες πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου Ελευσίνας «Αισχύλεια» και τον συνδέουν με δικά τους βιώματα. Στον προαύλιο χώρο εντοπίζουν την πινακίδα του παλιού εργοστασίου, όπου ανακαλύπτουν τους ιδρυτές και τα προϊόντα του. Παρατηρούν και ερμηνεύουν καλλιτεχνικές εγκαταστάσεις που έχουν δημιουργηθεί από καλλιτέχνες διεθνούς εμβέλειας.

Μετά οι μαθητές με παιχνιώδη τρόπο χωρίζονται σε πέντε μικτές ομάδες των 3,4 ή 5 το πολύ ατόμων. Η κάθε ομάδα «κερδίζει» ένα εργοστάσιο με τα Φύλλα Εργασίας του απαντώντας σε ερωτήσεις - γρίφους που έχουν σχέση με το όνομα του εργοστασίου. Ύστερα χωρίζονται σε

υποομάδες αναλαμβάνοντας τρεις ρόλους σε κάθε εργοστάσιο (βιομήχανοι, επιστήμονες, εργάτες), ώστε να εργαστούν με ενσυναίσθηση για τον κάθε ρόλο.

Η σκουριασμένη σειρήνα στην είσοδο της Έκθεσης που στεγάζεται στο διώροφο κτήριο του Διοικητηρίου του Παλιού Ελαιουργείου καλεί τους «εργαζόμενους» να εισέλθουν μέσα. Με τον ήχο της γίνεται ανάκληση της ακουστικής μνήμης των μαθητών, καθώς μπαίνουν μέσα στο κτήριο ανά ομάδες.

Στην Αίθουσα «Ο κύκλος της Ζυρίχης» κάνουμε μια σύντομη αναφορά στους ιδρυτές των εργοστασίων μέσα από τις προσωπογραφίες τους, ενώ με παρατήρηση και κατάλληλες ερωτήσεις ανακαλύπτουν τον κρίκο που τους συνδέει και εισάγονται στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής.

Στην Αίθουσα «Χώρος και Χρόνος» ξεκαθαρίζουν το χωρικό και χρονικό πλαίσιο ίδρυσης και λειτουργίας των εργοστασίων της Ελευσίνας. Αρχικά, με καρτέλες κάνουν πέντε τομές στην ιστορική γραμμή, οι οποίες αντιστοιχούν σε γεγονότα της τοπικής και γενικής ιστορίας. Οι τομές αυτές ταυτίζονται με τις χρονολογίες που γεννήθηκαν οι ίδιοι οι μαθητές, οι γονείς τους, οι παππούδες τους και άλλες δυο γενιές πίσω. Έτσι σχηματοποιούν την χρονική απόσταση που χωρίζει τη γενιά τους από την γενιά κατά την οποία ιδρύθηκαν τα πρώτα εργοστάσια στην Ελευσίνα. Για να ερμηνεύσουν τους λόγους επιλογής της Ελευσίνας, παρατηρούν τον χάρτη, εντοπίζουν τα εργοστάσια και τη σχέση τους με την ακτογραμμή, την σιδηροδρομική γραμμή και την εθνική οδό Αθηνών-Κορίνθου, καθώς και με τα σύγχρονα δίκτυα συγκοινωνίας. Στη συνέχεια, ανά ομάδα καλούνται να αντιστοιχίσουν τα πλεονεκτήματα της Ελευσίνας με τις δυνατότητες που αυτά δημιούργησαν. Επισημαίνουν παράλληλα τις επιπτώσεις της βιομηχανικής δραστηριότητας στο περιβάλλον και την υγεία των ανθρώπων της περιοχής. Επιβεβαιώνουν τα ευρήματά τους ανακοινώνοντας τα αποτελέσματα στην ολομέλεια.

Στη συνέχεια, η κάθε ομάδα οδηγείται στην **Αίθουσα του εργοστασίου** το όνομα του οποίου φέρει (Τιτάν, Κρόνος, Ίρις, Βότρυς, Ελαιουργείο). Τα μέλη της ομάδας εργάζονται ανακαλυπτικά συμπληρώνοντας τα Φύλλα Εργασίας ανάλογα με τον “βιομηχανικό” ρόλο τους. Αξιοποιούν τις πληροφορίες που είναι τυπωμένες στις πινακίδες της αίθουσας, τα εκθέματα και τα υπομνήματα σε κάθε πάγκο. Με αυτό τον τρόπο γνωρίζουν ξεχωριστά το κάθε εργοστάσιο και προτείνουν λύσεις επανάχρησης των εγκαταλειμμένων εργοστασίων.

Οι υποομάδες «Εργάτες» κάθε εργοστασίου οδηγούνται στην **Αίθουσα «Το Εργατικό κίνημα στην Ελευσίνα»** και στην **Αίθουσα «Βιομηχανικές Αναμνήσεις»**, όπου συμπληρώνουν τα φύλλα εργασίας τους αντλώντας πληροφορίες από τα βίντεο, τις τυπωμένες πινακίδες καθώς και τα

αναρτημένα πανό στο διάδρομο. Με κατάλληλες ερωτήσεις του εμπυχωτή μπαίνουν στη θέση του ρόλου τους και καταφέρνουν να αναδείξουν τα δικαιώματα των εργατών, να αιτιολογήσουν και να δικαιολογήσουν τις απεργιακές κινητοποιήσεις τους. Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στα συνδικαλιστικά όργανα των εργαζομένων τότε και τώρα, καθώς και τη νομοθεσία για την προστασία και την ασφάλειά τους από το 1911 μέχρι σήμερα.

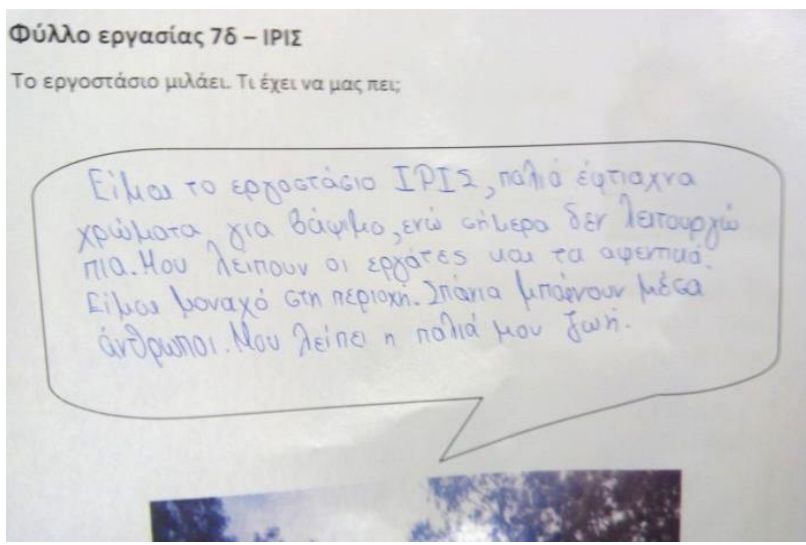
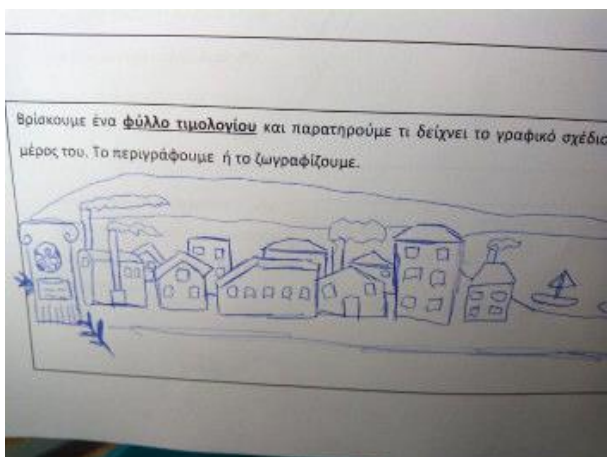
Στην Αίθουσα «Εργατικές κατοικίες» ανακαλύπτουν στοιχεία από την καθημερινή ζωή των εργατών, τις κατοικίες τους και τα μέσα μεταφοράς στην δουλειά τους. Γίνεται ιδιαίτερη μνεία στους συλλέκτες των αντικειμένων της Έκθεσης και στον ρόλο που έπαιξαν στη διάσωση του αρχαιικού υλικού, με στόχο οι μαθητές να γίνουν κι εκείνοι μικροί συλλέκτες αντικειμένων και αφηγήσεων από τις προηγούμενες γενιές.

Στη συνέχεια οι μαθητές οδηγούνται ανά ομάδα **στον κάτω όροφο της σύγχρονης βιομηχανικής Ελευσίνας**, ώστε με ένα εκπαιδευτικό παιχνίδι να ανακαλύψουν ορισμένα αντικείμενα και να τα συνδέσουν με τα αντίστοιχα τέσσερα εργοστάσια (ΠΥΡΚΑΛ, ΠΕΤΡΟΛΑ, Χαλυβουργική, Ναυπηγεία Ελευσίνας). Είναι απαραίτητο να λύσουν πέντε γρίφους, οι οποίοι τους οδηγούν στα εκθέματα.

Στην **Αίθουσα Πολλαπλών Χρήσεων** οι ομάδες σε ολομέλεια παρουσιάζουν τους γρίφους, καλούν τους άλλους μαθητές να βρουν τη λύση τους και την αποκαλύπτουν. Στη συνέχεια με θεατρικά δρώμενα, παιχνίδια ρόλων και αντιπαραθέσεις παρουσιάζουν τα ευρήματά τους, αποσαφηνίζουν τον ρόλο και την σπουδαιότητα της κάθε ομάδας εργαζομένων, αναδεικνύουν τα δικαιώματα των εργατών και αιτιολογούν τις απεργιακές κινητοποιήσεις. Προτείνουν λύσεις επανάχρησης των εγκαταλειμμένων εργοστασίων, ανακαλύπτουν την αξία της επιχειρηματικότητας τότε και σήμερα, συνδέουν την οικονομική κρίση και την ανεργία με την αποβιομηχάνιση της περιοχής και την αδράνεια του επιχειρείν. Τέλος εξάγουν συμπεράσματα για το μέλλον.

Η αξιολόγηση του προγράμματος γίνεται από τους εκπαιδευτικούς με ειδικό φύλλο αξιολόγησης και από τα παιδιά με ερωτήσεις αναστοχαστικού τύπου τόσο σχετικά με το περιεχόμενο της έκθεσης όσο και σχετικά με την μεθοδολογία προσέγγισης που χρησιμοποιήθηκε («τι μας άρεσε», «τι δε μας άρεσε», «τι μας προξένησε εντύπωση», «πώς δράσαμε», «τι θα κρατήσουμε», «τι θα αλλάζαμε»).

Στους εκπαιδευτικούς δίνεται ηλεκτρονικό υλικό με προτάσεις για συνέχιση της δραστηριότητας στο σχολείο.

Φύλλα Δραστηριοτήτων για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Φύλλο εργασίας – Το περιβάλλον γύρω από το μουσείο (Ομαδικό)

Αντιστοιχίζουμε το κάθε εργοστάσιο με τη σημερινή του κατάσταση.

Ελαιουργείο

Βότρυς

Τιτάν

Ενεργό

Σε επανάχρηση

Ανενεργό

Τιτάν

Περιγράφουμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα από τη λειτουργία του:

Ελαιουργείο

Πλεονεκτήματα από τη σημερινή του λειτουργία:

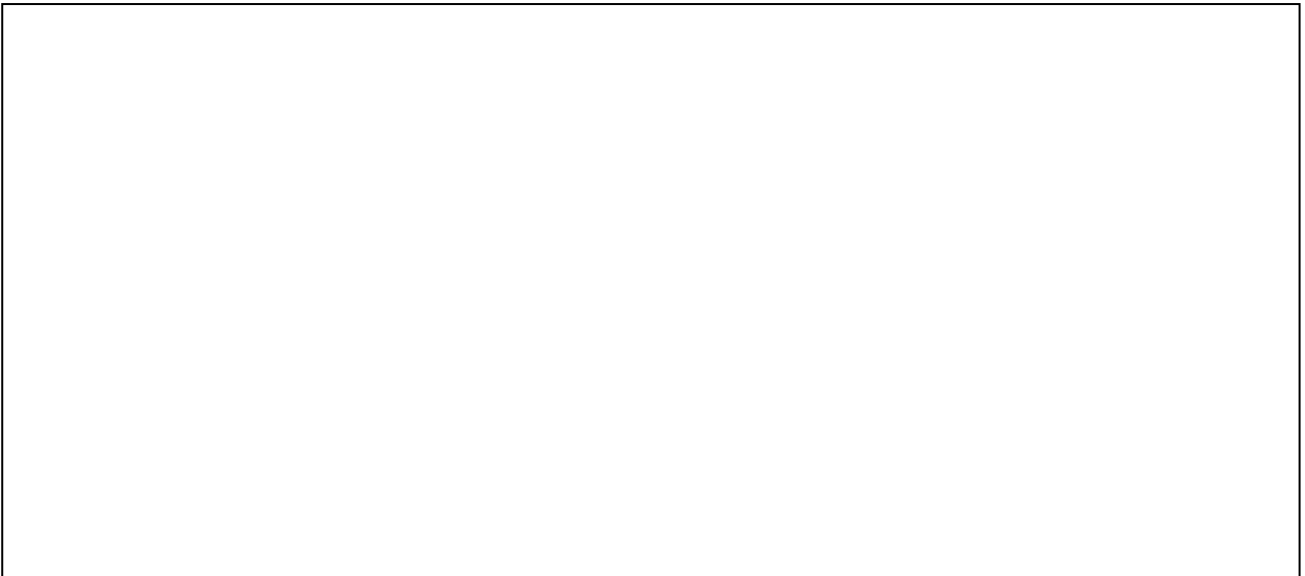
Βότρυς

Πώς μπορεί να αξιοποιηθεί ο χώρος;

Το τοπίο σήμερα – Ανθρώπινες δραστηριότητες

Ποιες δραστηριότητες παρατηρείτε γύρω από το Ελαιουργείο σήμερα;

Ποιες ήταν άραγε οι δραστηριότητες του ανθρώπου στην περιοχή τον προηγούμενο αιώνα;

Η ρύπανση του περιβάλλοντος από αυτές τις δραστηριότητες ήταν μεγαλύτερη ή μικρότερη από ό,τι είναι σήμερα;

Όλα αυτά θα τα ανακαλύψουμε μόλις εξερευνήσουμε την έκθεση **«Άνθρωποι + Εργοστάσια: Βιομηχανική Ελευσίνα»**.

Οι μαθητές με παιχνιδιώδη τρόπο χωρίζονται σε πέντε μικτές ομάδες, όπου προτάσσεται η δική τους επιλογή. Η κάθε ομάδα «κερδίζει» ένα εργοστάσιο απαντώντας σε ερωτήσεις-γρίφους.

Μυθο-παιχνίδι γνώσεων για χωρισμό ομάδων

1. Ποιο ήταν το όνομα της φτερωτής θεάς αγγελιοφόρου με καθήκοντα παρόμοια με του Ερμή;

Βοήθεια! Το όνομά της συνδέεται με τα χρώματα του ουράνιου τόξου!

(Η ομάδα που θα απαντήσει πρώτη σωστά αναλαμβάνει το εργοστάσιο «**ΙΡΙΣ**».)

2. Από ποιον καρπό βγαίνει το αγαπημένο ποτό του θεού Διόνυσου;

Βοήθεια! Στα αρχαία το σταφύλι ονομαζόταν ΒΟΤΡΥΣ.

(Η ομάδα που θα απαντήσει σωστά αναλαμβάνει το εργοστάσιο «**ΒΟΤΡΥΣ**».)

3. Πώς ονομαζόταν ο πατέρας του Δία;

(Η ομάδα που θα απαντήσει πρώτη σωστά αναλαμβάνει το εργοστάσιο «**ΚΡΟΝΟΣ**».)

4. Ποιους κέρδισαν οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου και πήραν την εξουσία;

(Η ομάδα που θα απαντήσει πρώτη σωστά αναλαμβάνει το εργοστάσιο «**TITAN**».)

5. Η Αθήνα πήρε το όνομά της από τη θεά Αθηνά όταν αυτή διαγωνίσθηκε με τον Ποσειδώνα για το όνομα της πόλης! Τι προσέφερε η θεά ως δώρο στους κατοίκους της περιοχής;

(Η ομάδα που θα απαντήσει πρώτη σωστά αναλαμβάνει το «**ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ**».)

Η κάθε ομάδα χωρίζεται σε τρεις υποομάδες με διακριτούς ρόλους ανά εργοστάσιο ως βιομήχανοι, επιστήμονες ή εργάτες, ώστε οι μαθητές να εργαστούν με ενσυναίσθηση για τον ρόλο τους.

Αίθουσα «Ο κύκλος της Ζυρίχης»

Νικόλαος Κανελλόπουλος

Επαμεινώνδας Χαρίλαος

Ανδρέας Χατζηκυριάκος

Αλέξανδρος Ζαχαρίου

Ορισμένοι από τους βιομήχανους που επένδυσαν στην Ελευσίνη

1. Ποιος είναι ο συνδετικός κρίκος των βιομηχάνων που δραστηριοποιήθηκαν στην Ελευσίνη ιδρύοντας εργοστάσια στα τέλη του 19^{ου} αιώνα;
2. Οι βιομηχανίες αυτές παρήγαγαν προϊόντα ή συνέδεσαν το όνομά τους με υλικά πρωτοποριακά για την εποχή τους, όπως το σπλισμένο σκυρόδεμα ή μπετόν αρμέ που κυριάρχησε σαν οικοδομικό υλικό και το φωτιστικό οινόπνευμα που αντικατέστησε το πετρέλαιο. Τι άραγε να είχαν σπουδάσει αυτοί οι άνθρωποι;
3. Τι νομίζετε ότι ήταν αυτό που ώθησε εύπορους Έλληνες της Διασποράς να σπουδάσουν σε μεγάλα Πανεπιστήμια της Ευρώπης και κατόπιν να ιδρύσουν εργοστάσια στην Ελλάδα στα τέλη του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα;
4. Την ίδια εποχή με την Ελευσίνη παράλληλη βιομηχανική δράση σημειώθηκε και σε άλλα δυο λιμάνια της Αττικής. Ποια ήταν αυτά;
5. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα το όνομα ενός σπουδαίου Έλληνα πολιτικού, του Χαρίλαου Τρικούπη, συνδέεται με την κατασκευή μεγάλων έργων που συντέλεσαν στη βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής. Μπορείτε να αναφέρετε ορισμένα από αυτά;

Λέξεις-κλειδιά για την επεξεργασία των ερωτήσεων

Πολυτεχνείο, Ελβετία, Παραδουνάβιες περιοχές, Ζυρίχη, ελληνικές παροικίες, Πειραιάς, νέο ελληνικό κράτος, Λαύριο, βιομηχανική επανάσταση, Διώρυγα Κορίνθου, ανάπτυξη, Σιδηρόδρομος Αθηνών-Πελοποννήσου, Ελληνική Επανάσταση 1821, χημικοί, πολιτικοί μηχανικοί, οικονομικοί μετανάστες, πρόσφυγες

Φύλλο εργασίας – Χώρος και χρόνος (Ομαδικό)

1. Παρατηρούμε τον χάρτη και βρίσκουμε πού είναι χτισμένα τα εργοστάσια.

2. Γιατί οι δημιουργοί τους επέλεξαν την Ελευσίνα; Αντιστοιχίζουμε τα γεωγραφικά ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ της Ελευσίνας με τις ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ που αυτά πρόσφεραν στη βιομηχανία! (Μπορούμε να αντιστοιχίσουμε επιλογές από την αριστερή στήλη με περισσότερες από μια επιλογές στη δεξιά στήλη).

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ
Έχει καλό οδικό δίκτυο και είναι κοντά στην Εθνική οδό Αθηνών-Κορίνθου	•
Είναι προστατευμένος κόλπος	•
Έχει πευκοδάση που παράγουν ρητίνες	• Υπάρχουν κοντά πρώτες ύλες
Έχει πλούσια εδάφη και χώματα	• Υπάρχουν πολλοί καταναλωτές
Είναι κοντά στην Αθήνα	• Διευκολύνεται η μεταφορά προϊόντων
Προσφέρεται άφθονη σταφίδα από την κοντινή Πελοπόννησο	• Μπορούν να κατασκευαστούν λιμάνια
Είναι κοντά στον Ισθμό Κορίνθου	•
Ο Σιδηρόδρομος περνάει μέσα από την πόλη	•

3. Ποιες είναι οι επιπτώσεις στο περιβάλλον και την υγεία από τις βιομηχανικές δραστηριότητες στην περιοχή;

Χρονογραμμή! Από τον προ-προπάππο μας μέχρι εμάς....

Αντιστοιχίζουμε τις καρτέλες, που περιλαμβάνουν γεγονότα από τη Γενική Ιστορία της Ελλάδας σε συνδυασμό με τη βιομηχανική και πολιτιστική εξέλιξη της Ελευσίνας, με τις ενδεικτικές χρονολογίες από τη χρονογραμμή της Έκθεσης. Ανακαλύπτουμε σημαντικές στιγμές που έζησε η κάθε γενιά! Για το κάθε γεγονός αναφέρουμε το ακριβές ημερολογιακό έτος που συνέβη.

Κοντά στο	Κοντά στο	Κοντά στο	Κοντά στο	Κοντά στο
1885	1915	1945	1975	2005
 Ολυμπιακοί Αγώνες	 Πολιτιστικό Κέντρο "Λεωνίδας Κανελλόπουλος"	 Πολυτεχνείο	 Αισχύλεια	 Α' Παγκόσμιος Πόλεμος
 Ελληνοϊταλικός Πόλεμος	 Δήμος Ελευσίνας	 Νόμος για υγιεινή ασφάλεια εργαζομένων και των ωρών εργασίας	 Προσάρτηση Θεσσαλίας	 Ίδρυση Σαπωνοποιείου

Ένα παιδί από κάθε ομάδα με το καρτελάκι του τοποθετείται στη αντίστοιχη θέση κάτω από τη χρονογραμμή και ξεκινά η αφήγηση με πρώτο αφηγητή τον νεότερο.

TITAN - ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΙ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τους ιδρυτές και για τη λειτουργία του εργοστασίου. **Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Βιομήχανοι-Ιδρυτές του εργοστασίου και αναφέρουμε τι μας έκανε να το ιδρύσουμε στην Ελευσίνια.**

Ιδρυτής/-ές

Εντοπίζουμε μια άλλη βιομηχανία σε διπλανή αίθουσα που έβγαζε προϊόντα, ορισμένα από τα οποία χρησιμοποιούνται στην οικοδομή.

Λειτουργία εργοστασίου (Αντιστοιχίζουμε στην χρονογραμμή)

Πότε ξεκίνησε;

Πότε έκλεισε; (ή λειτουργεί ακόμα;)

Αν λειτουργεί ακόμα, επιλέξτε το 2016.

1875 1911 1925

1972 2007 2016

.....●.....●.....

ΑΡΧΗ

ΤΕΛΟΣ

ΤΙΤΑΝ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τα προϊόντα που παρασκεύαζε το εργοστάσιο και γράφουμε τα πιο αντιπροσωπευτικά.

Παρουσιάζομαστε με μικρό δρώμενο ως Χημικοί του εργοστασίου. Μιλάμε για τα προϊόντα που παρήγαγε το εργοστάσιο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τη λειτουργία του.

Προϊόντα

Επιλέγουμε ένα έκθεμα που μας αρέσει και το περιγράφουμε ή το ζωγραφίζουμε.

ΤΙΤΑΝ - ΕΡΓΑΤΕΣ

Εξερευνούμε την αίθουσα «**Βιομηχανικές αναμνήσεις**». Μελετούμε την πινακίδα του εργοστασίου μας και τα εκθέματα και ανακαλύπτουμε τα μυστικά για τη ζωή των εργατών και τις συνθήκες εργασίας τους.

**Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Εργάτες του εργοστασίου.
Μιλάμε για την καθημερινότητά μας.**

Μισθός/αμοιβή:

Ωράριο εργασίας και υπερωρίες:

Ηλικία των εργαζομένων:

Κίνδυνοι/ατυχήματα:

Ήταν δύσκολη η ζωή μας; Γιατί;

Ποιες ήταν οι επιπτώσεις στην υγεία μας;

Απεργίες – αιτήματα

Εξερευνούμε την αίθουσα που αναφέρεται στο εργατικό κίνημα της εποχής και ανακαλύπτουμε τα αιτήματα των εργατών στις απεργίες.

Είχαν δίκιο κατά τη γνώμη σας; Γιατί;

ΤΙΤΑΝ (Ομαδικό)

Το εργοστάσιο μιλάει. Τι έχει να μας πει;

ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ – ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΙ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τους ιδρυτές και τη λειτουργία του εργοστασίου.

Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Βιομήχανοι-Ιδρυτές του εργοστασίου και αναφέρουμε τι μας έκανε να το ιδρύσουμε στην Ελευσίνη και τι μας έκανε να το κλείσουμε.

Ιδρυτής/ές

Εντοπίζουμε σε διπλανή αίθουσα μια άλλη βιομηχανία που έβγαζε παρόμοια προϊόντα.

Λειτουργία εργοστασίου (Αντιστοιχίζουμε στην χρονογραμμή)

Πότε ξεκίνησε;

Πότε έκλεισε; (Ή λειτουργεί ακόμα;)

Αν λειτουργεί ακόμα, επιλέξτε το 2016.

1872 1917 1923

1960 2005 2016

.....

ΑΡΧΗ

ΤΕΛΟΣ

ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τα προϊόντα που παρασκεύαζε το εργοστάσιο και γράφουμε τα πιο αντιπροσωπευτικά.

Παρουσιάζομαστε με μικρό δρώμενο ως Χημικοί του εργοστασίου. Μιλάμε για τα προϊόντα που παρήγαγε το εργοστάσιο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τη λειτουργία του.

Προϊόντα

Βρίσκουμε ένα φύλλο τιμολογίου και παρατηρούμε τι δείχνει το γραφικό σχέδιο στο πάνω μέρος του. Το περιγράφουμε ή το ζωγραφίζουμε.

ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ - ΕΡΓΑΤΕΣ

Εξερευνούμε την αίθουσα «**Βιομηχανικές αναμνήσεις**». Μελετούμε την πινακίδα του εργοστασίου μας και τα εκθέματα και ανακαλύπτουμε τα μυστικά για τη ζωή των εργατών και τις συνθήκες εργασίας τους.

**Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Εργάτες του εργοστασίου.
Μιλάμε για την καθημερινότητά μας.**

Μισθός/αμοιβή:

Ωράριο εργασίας και υπερωρίες:

Ηλικία των εργαζομένων:

Κίνδυνοι/ατυχήματα:

Ήταν δύσκολη η ζωή μας; Γιατί;

Ποιες ήταν οι επιπτώσεις στην υγεία μας;

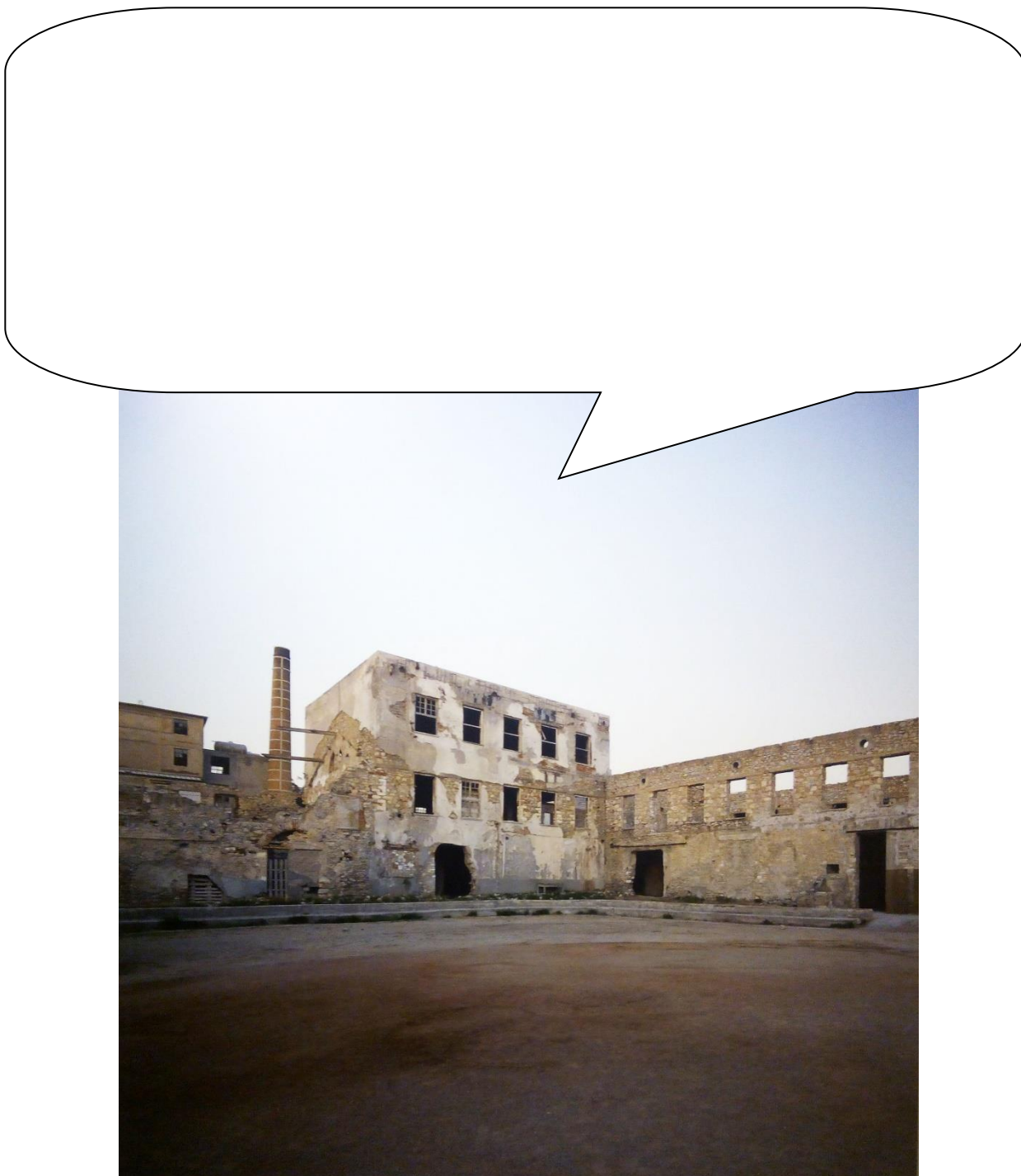
Απεργίες – αιτήματα

Εξερευνούμε την αίθουσα που αναφέρεται στο εργατικό κίνημα της εποχής και ανακαλύπτουμε τα αιτήματα των εργατών στις απεργίες.

Είχαν δίκιο κατά τη γνώμη σας; Γιατί;

ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ (Ομαδικό)

Το εργοστάσιο μιλάει. Τι έχει να μας πει;

ΒΟΤΡΥΣ - ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΙ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τους ιδρυτές και για τη λειτουργία του εργοστασίου.

Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Βιομήχανοι-Ιδρυτές του εργοστασίου και αναφέρουμε τι μας έκανε να το ιδρύσουμε στην Ελευσίνη και τι μας έκανε να το κλείσουμε.

Ιδρυτής/ές

Από το Σταφιδικό ζήτημα (1906) στις Βιομηχανίες οίνου

Γύρω στο **1905** η ζήτηση του τότε «εθνικού προϊόντος», της σταφίδας, από τις αγορές του εξωτερικού είχε πέσει κατακόρυφα και η αγορά απορροφούσε πια πολύ μικρές ποσότητες και σε πολύ χαμηλές τιμές. Τότε η υπερπαραγωγή της σταφίδας, καθώς στοιβαζόταν στις αποθήκες, δημιούργησε το «**Σταφιδικό Ζήτημα**». Οι συνθήκες αυτές οδήγησαν στην μοναδική δυνατή λύση του, δια μέσου της σύστασης της Ε.Ε.Ο.Ο. με την σύμπραξη των κορυφαίων οινοπαραγωγών και οινοπνευματοποιών της εποχής.

Λειτουργία εργοστασίου (Αντιστοιχίστε στην χρονογραμμή)

Πότε ξεκίνησε;

Πότε έκλεισε; (Ή λειτουργεί ακόμα;)

Αν λειτουργεί ακόμα, επιλέγουμε το 2016.

1872 1903 1906

1962 1974 2016

.....●.....●.....

ΑΡΧΗ

ΤΕΛΟΣ

ΒΟΤΡΥΣ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τα προϊόντα που παρασκεύαζε το εργοστάσιο και γράφουμε τα πιο αντιπροσωπευτικά.

Παρουσιάζομαστε με μικρό δρώμενο ως Χημικοί ή Λογιστές του εργοστασίου. Μιλάμε για τα προϊόντα που παρήγαγε και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τη λειτουργία του.

Προϊόντα

Βρίσκουμε **μία μετοχή χρηματιστηρίου** και ανακαλύπτουμε:

Χρονολογία έκδοσης:

Αξία:

Νόμισμα:

Γλώσσες Γραφής:

Διαλέγουμε μία διαφημιστική αφίσα. Ποια είναι η σχέση μεγέθους **κειμένου** και **εικόνας**; Γράφουμε το «**σλόγκαν**» της διαφήμισης.

ΒΟΤΡΥΣ - ΕΡΓΑΤΕΣ

Εξερευνούμε την αίθουσα «Βιομηχανικές αναμνήσεις». Μελετούμε την πινακίδα του εργοστασίου μας και τα εκθέματα και ανακαλύπτουμε τα μυστικά για τη ζωή των εργατών και τις συνθήκες εργασίας τους.

Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Εργάτες του εργοστασίου.

Μιλάμε για την καθημερινότητά μας.

Μισθός/αμοιβή:

Ωράριο εργασίας και υπερωρίες:

Ηλικία των εργαζομένων:

Κίνδυνοι/ατυχήματα:

Ήταν δύσκολη η ζωή μας; Γιατί;

Ποιες ήταν οι επιπτώσεις στην υγεία μας;

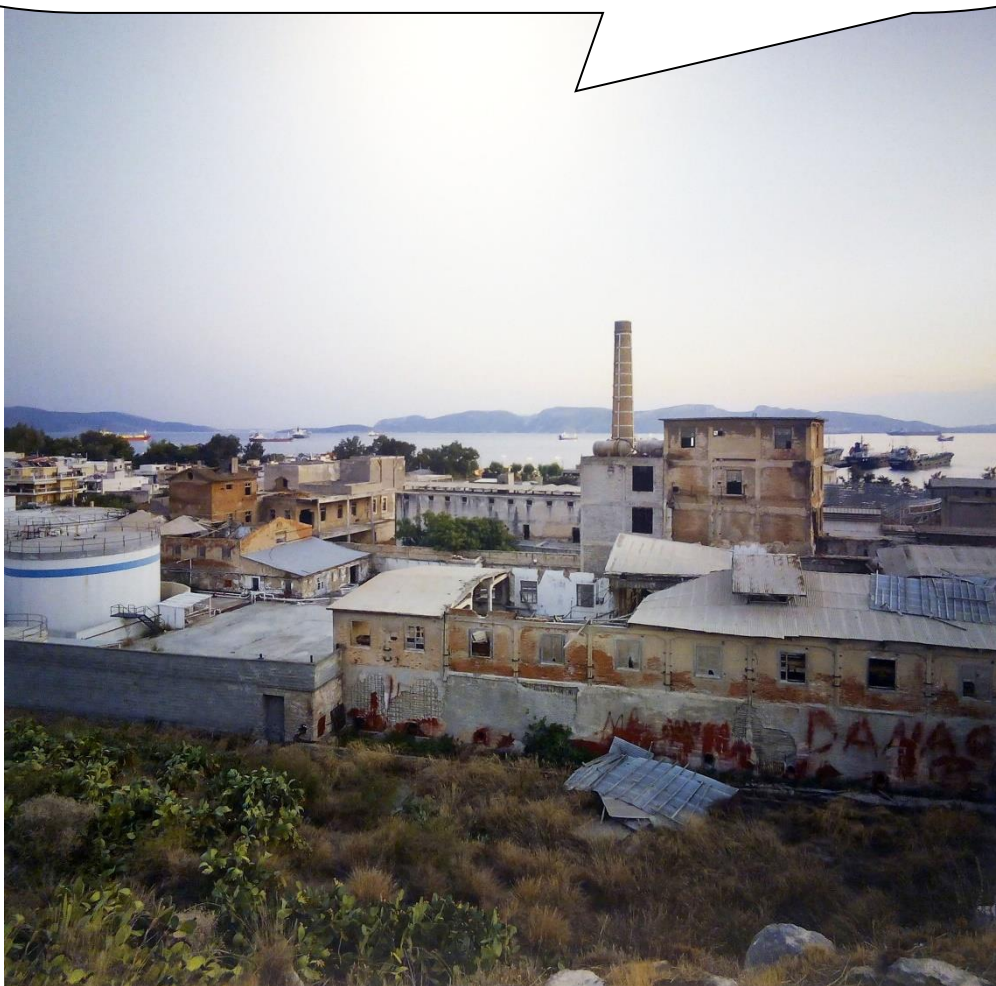
Απεργίες – αιτήματα

Εξερευνούμε την αίθουσα που αναφέρεται **στο εργατικό κίνημα** της εποχής και ανακαλύπτουμε τα αιτήματα των εργατών στις απεργίες.

Είχαν δίκιο κατά τη γνώμη σας; Γιατί;

ΒΟΤΡΥΣ (Ομαδικό)

Το εργοστάσιο μιλάει. Τι έχει να μας πει;

ΚΡΟΝΟΣ - ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΙ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τους ιδρυτές και για τη λειτουργία του εργοστασίου.

Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Βιομήχανοι-Ιδρυτές του εργοστασίου και αναφέρουμε τι μας έκανε να το ιδρύσουμε στην Ελευσίνη. Τι έγραψε ο Τύπος της εποχής; Γιατί το εργοστάσιο θεωρήθηκε πρωτοποριακό για την εποχή του; Τι μας έκανε να το κλείσουμε;

Ιδρυτής/ές

Αρχιτέκτονας

Η εφημερίδα της εποχής

Ονομασία:

Ημερομηνία:

Πώς χαρακτηρίζει το εργοστάσιο:

Λειτουργία εργοστασίου (Αντιστοιχίζουμε στην χρονογραμμή)

Πότε ξεκίνησε;

Πότε έκλεισε; (Ή λειτουργεί ακόμα;)

Αν λειτουργεί ακόμα, επιλέξτε το 2016.

1872 1903 1925

1962 1986 2016

.....

ΑΡΧΗ

ΤΕΛΟΣ

ΚΡΟΝΟΣ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τα προϊόντα που παρασκεύαζε το εργοστάσιο και γράφουμε τα πιο αντιπροσωπευτικά.

Παρουσιάζομαστε με μικρό δρώμενο ως Χημικοί του εργοστασίου. Μιλάμε για τα προϊόντα που παρήγαγε το εργοστάσιο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τη λειτουργία του.

Προϊόντα

Η γραμμή παραγωγής

Πρώτες ύλες

Προϊόντα

Μεταφορά

Με τι υλικό γίνεται η συσκευασία;

Στην αρχή της λειτουργίας του:

Στα τελευταία χρόνια του:

Στη σύγχρονη εποχή:

ΚΡΟΝΟΣ - ΕΡΓΑΤΕΣ

Εξερευνούμε την αίθουσα «Βιομηχανικές αναμνήσεις». Μελετούμε την πινακίδα του εργοστασίου μας και τα εκθέματα και ανακαλύπτουμε τα μυστικά για τη ζωή των εργατών και τις συνθήκες εργασίας τους.

*Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Εργάτες του εργοστασίου.
Μιλάμε για την καθημερινότητά μας.*

Μισθός/αμοιβή:

Ωράριο εργασίας και υπερωρίες:

Ηλικία των εργαζομένων:

Κίνδυνοι/ατυχήματα:

Ήταν δύσκολη η ζωή μας; Γιατί;

Ποιες ήταν οι επιπτώσεις στην υγεία μας;

Απεργίες – αιτήματα

Εξερευνούμε την αίθουσα που αναφέρεται στο **εργατικό κίνημα** της εποχής και ανακαλύπτουμε τα αιτήματα των εργατών στις απεργίες.

Είχαν δίκιο κατά τη γνώμη σας; Γιατί;

ΚΡΟΝΟΣ (Ομαδικό)

Το εργοστάσιο μιλάει. Τι έχει να μας πει;

ΙΡΙΣ – ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΙ

Μελετάμε τις πινακίδες που δίνουμε πληροφορίες για τους ιδρυτές και για τη λειτουργία του εργοστασίου.

Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Βιομήχανοι-Ιδρυτές του εργοστασίου και αναφέρουμε τι μας έκανε να το ιδρύσουμε στην Ελευσίνα. Τι μας έκανε να το κλείσουμε;

Ιδρυτής/-ές

Με ποιους τρόπους διαφημίζονταν τα προϊόντα του εργοστασίου; Τους εντοπίζουμε στα εκθέματα και τους καταγράφουμε.

Λειτουργία εργοστασίου (Αντιστοιχίζουμε στη χρονογραμμή)

Πότε ξεκίνησε;

Πότε έκλεισε; (Ή λειτουργεί ακόμα;)

Αν λειτουργεί ακόμα, επιλέξτε το 2016.

1872 1903 1925

1962 1980 2016

.....

ΑΡΧΗ

ΤΕΛΟΣ

ΙΡΙΣ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Μελετούμε τις πινακίδες που δίνουν πληροφορίες για τα προϊόντα που παρασκεύαζε το εργοστάσιο και γράφουμε τα πιο αντιπροσωπευτικά.

*Παρουσιάζομαστε με μικρό δρώμενο ως Χημικοί του εργοστασίου.
Μιλάμε για τα προϊόντα που παρήγαγε το εργοστάσιο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τη λειτουργία του.*

Προϊόντα

Υλικά – Πρώτες Ύλες

Εντοπίζουμε και περιγράφουμε τα υλικά του Ρετσινά σε διπλανή αίθουσα.

ΙΡΙΣ – ΕΡΓΑΤΕΣ

Εξερευνούμε την αίθουσα «**Βιομηχανικές αναμνήσεις**». Μελετούμε την πινακίδα του εργοστασίου μας και τα εκθέματα και ανακαλύπτουμε τα μυστικά για τη ζωή των εργατών και τις συνθήκες εργασίας τους.

*Παρουσιάζομαστε με ένα μικρό δρώμενο ως Εργάτες του εργοστασίου.
Μιλάμε για την καθημερινότητά μας.*

Μισθός/αμοιβή:

Ωράριο εργασίας και υπερωρίες:

Ηλικία των εργαζομένων:

Κίνδυνοι/ατυχήματα:

Ήταν δύσκολη η ζωή μας; Γιατί;

Ποιες ήταν οι επιπτώσεις στην υγεία μας;

Απεργίες – αιτήματα

Εξερευνούμε την αίθουσα που αναφέρεται στο **εργατικό κίνημα** της εποχής και ανακαλύπτουμε τα αιτήματα των εργατών στις απεργίες.

Είχαν δίκιο κατά τη γνώμη σας; Γιατί;

ΙΡΙΣ – Ομαδικό

Το εργοστάσιο μιλάει. Τι έχει να μας πει;

Φύλλο Εργασίας – Μυστικοί Πράκτορες της Ελευσίνας

Νεότερη περίοδος (ΠΥΡΚΑΛ, Ναυπηγεία, Χαλυβουργική, Πετρόλα)

Διαβάζουμε το ποίημα ή τις πληροφορίες που δίνονται. Εξερευνούμε τις αίθουσες και ανακαλύπτουμε τα εκθέματα!

Ομάδα: Τιτάν

"Γραμματάκια και κουμπάκια
τα έβαζα όλα σε σειρά
τώρα όμως δεν υπάρχω
μ' έχουν βάλει στην ουρά.
Σήμερα είναι το PC σας
που κάνει τούτη τη δουλειά
είμαι η παρέα η δική σας
με γραμματάκια και κουμπιά.
Ποια είμαι; "

Απάντηση: _____

Σε ποια βιομηχανία αναφέρεται;

Ομάδα: ΙΡΙΣ

"Ήμουν ένα πολύ χρήσιμο
αντικείμενο πριν πολλά χρόνια, γιατί
έδινα φως. Βρίσκομαι **ΚΑΙ** μέσα στον
πίνακα Γκερνίκα του Πικάσο **ΚΑΙ**
μέσα σε ένα από τα δωμάτια.
Ποια είμαι; "

Απάντηση: _____

Σε ποια βιομηχανία αναφέρεται;

Ομάδα: Ελαιουργείο

"Σύνθετη λεξούλα φτιάχνω

τέσσερις οι συλλαβές

ξεκινάει σαν προβατάκι

και τελειώνει σε "...εργες"

Τι είναι;

Απάντηση: _____

Σε ποια βιομηχανία αναφέρεται;

Ομάδα: Βότρυς

Μ' έφτιαξαν για ένα νησί

να ενώνω στη στιγμή

δύο μέρη μακρινά

που γινήκαν... κοντινά!!

Ποια είμαι;

Απάντηση: _____

Σε ποια βιομηχανία αναφέρεται;

Ομάδα: Κρόνος

"Για χώρα πηγαίνω πολύ μακρινή

θα φέξουνε φάροι πολλοί να περάσω,

βοριάδες, νοτιάδες θα βρω,

μα θα φτάσω

με πρίμο αγεράκι, μ' ακέριο πανί"

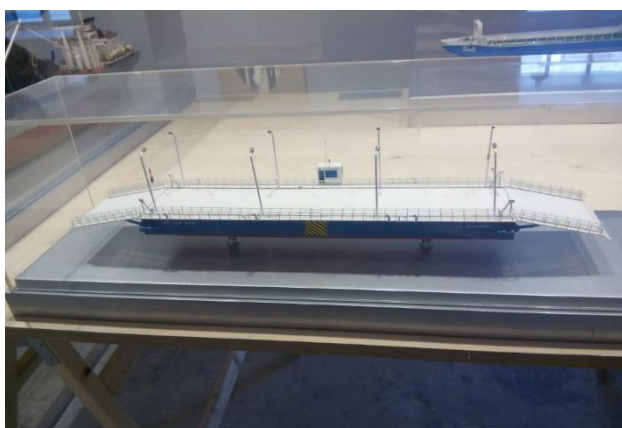
Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Τι είμαι;

Απάντηση: _____

Σε ποια βιομηχανία αναφέρεται;

Τα εκθέματα που πρέπει να ανακαλύψουν οι ομάδες

ΜΕΡΟΣ Β:
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Θεωρητικό Πλαίσιο – Περιγραφή Μεθοδολογίας

Στην Ευρώπη, αλλά και σε διεθνές επίπεδο διαμορφώνονται τα τελευταία χρόνια δίκτυα που σχετίζονται με τα μείζονος σημασίας ανενεργά βιομηχανικά κτήρια. Στόχος τους είναι η ευαισθητοποίηση των πολιτών για τα θέματα της βιομηχανικής κληρονομιάς, η διάσωση και ανάδειξή της. Αποτέλεσμα είναι η επανάχρηση των βιομηχανικών κτηρίων για άλλες σύγχρονες ανάγκες με διατήρηση της ταυτότητάς τους και πολλές φορές η μετατροπή τους σε μουσεία του εαυτού τους. Ενδεικτικά αναφέρονται ο διεθνής οργανισμός TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage) και το ευρωπαϊκό δίκτυο ERIH (European Route of Industrial Heritage), που συνδέει τη βιομηχανική κληρονομιά σε χώρες της Ευρώπης, προωθώντας την ως μέσο αειφόρου ανάπτυξης. Η ανάγκη τεκμηρίωσης και διαφύλαξης της νεότερης ιστορικής ταυτότητας αποτέλεσε το κίνητρο για την προβολή του βιομηχανικού πολιτισμού, τη προστασία της βιομηχανικής κληρονομιάς και την ανάδειξη τους μέσω ειδικά σχεδιασμένων χώρων, των βιομηχανικών μουσείων. Άλλωστε είναι αποδεκτό ότι τα βιομηχανικά κτίρια του παρελθόντος αποτελούν μαρτυρία της εκβιομηχάνισης και διηγούνται τον τρόπο παραγωγής και τις συνθήκες εργασίας σε κάθε περίοδο και ότι η πόλη θεωρείται ως ο τόπος, όπου καταγράφεται η συλλογική μνήμη των λαών. «Η συλλογική μνήμη αποτελεί ένα από τα κυριότερα στοιχεία μετασχηματισμού της πόλης, λειτουργώντας φυσικά μέσα από το κοινωνικό σύνολο. Η μνήμη γίνεται το νήμα που διαπερνάει όλη την πολύπλοκη δομή της πόλης», αναφέρει ο Aldo Rossi.

Το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα αξιοποιεί τις αρχές της διαθεματικότητας (Ράπτης & Ράπτη 2002), της ομαδοσυνεργατικής (Σγουροπούλου, Κουτουμάνος 2001, Μатσαγγούρας 2004) και της βιωματικής προσέγγισης (learning by doing) (Dewey 1971). Στόχος είναι οι μαθητές/τριες, όλοι/ες που θα εμπλακούν, ανεξάρτητα από το φύλο, τον τόπο καταγωγής, τη θρησκεία και τις σχολικές επιδόσεις, να μην είναι αμέτοχοι και απαθείς, αλλά να ενεργοποιηθούν και να δημιουργήσουν, δηλαδή να λειτουργήσουν όχι μόνο σαν παρατηρητές/τριες, αλλά και ως ισότιμα μέλη ομάδων βιωματικών δραστηριοτήτων. Σ' όλες τις φάσεις της υλοποίησης επιθυμητό είναι να διαμορφωθεί κλίμα ευχάριστο και να επιτευχθεί η συναισθηματική εμπλοκή των συμμετεχόντων/ουσών με το χώρο και τα αντικείμενά του.

Γενικός σκοπός του προγράμματος

Η κατανόηση του παρελθόντος της βιομηχανικής Ελευσίνας, η ανάπτυξη του σεβασμού στη βιομηχανική πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής και η συμβολή στη διατήρησή της είναι ο

σκοπός των σχεδιαζόμενων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ειδικότερα, οι **στόχοι** του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι:

Γνωστικοί στόχοι

Οι μαθητές/τριες:

- Να κατανοήσουν τις έννοιες όπως βιομηχανική κληρονομιά, αφηγήσεις ζωής, βιομηχανικά κτήρια ως χώροι μνήμης και πολιτισμού
- Να γνωρίσουν το βιομηχανικό παρελθόν της Ελευσίνας, τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των εργατών/τριών, που εργάζονταν στις βιομηχανίες της Ελευσίνας
- Να κατανοήσουν την αξία της επανάχρησης των βιομηχανικών κτηρίων, που σχετίζονται με την ιστορία ενός τόπου και των κατοίκων της.
- Να ανασύρουν μνήμες που σχετίζονται με αγαπημένα πρόσωπα και συνδέουν με προσωπικά γεγονότα και καταστάσεις.

Συναισθηματικοί στόχοι

- Να υιοθετήσουν την αξία του σεβασμού στη βιομηχανική κληρονομιά
- Να νιώσουν την ικανοποίηση για την συμμετοχή τους σε ομαδικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη βιομηχανική κληρονομιά
- Να ανασύρουν συναισθηματικά βιώματα του παρελθόντος, να αποτιμούν πράγματα και καταστάσεις που ήταν υποτιμημένα στη συνείδησή τους.
- Να ανασυνθέτουν σε όλο του το μεγαλείο τον πολιτισμό της Ελευσίνας, αλλά και το δικό τους, αυτόν που βιώνουν από τη γέννησή τους και που συνεχίζει να υπάρχει δίπλα τους, στους ανθρώπους τους, στα σπίτια τους, στη γειτονιά τους και στον τόπο διαμονής τους.
- Να θαυμάσουν και να αποτιμήσουν τον πολιτισμό της βιομηχανικής Ελευσίνας στη νεότερη εποχή

Ψυχοκινητικοί στόχοι

- Να αναπτύξουν δεξιότητες παρατήρησης, καταγραφής και ερμηνείας στοιχείων υλικού και άυλου πολιτισμού σχετικού με το βιομηχανικό παρελθόν της Ελευσίνας
- Να αφυπνιστούν και να ευαισθητοποιηθούν για την αξία του υλικού πολιτισμού και την κρίσιμη έννοια της σωστής διαχείρισής του.
- Να προβληματιστούν ως προς τη σημερινή απαξίωση των βιομηχανικών καταλοίπων.

Περιγραφή της περιήγησης των μαθητών στην έκθεση και Εκπαιδευτικές τεχνικές.

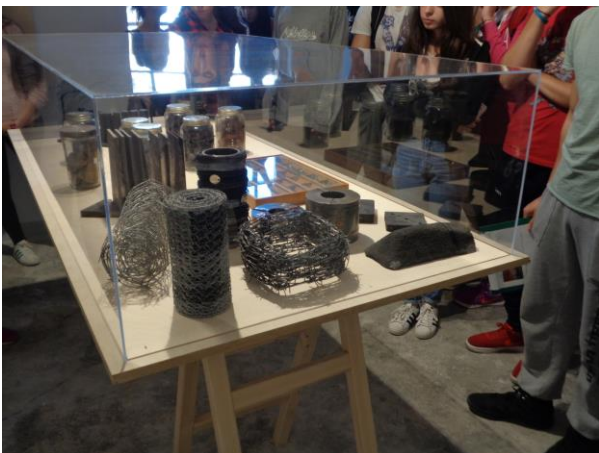
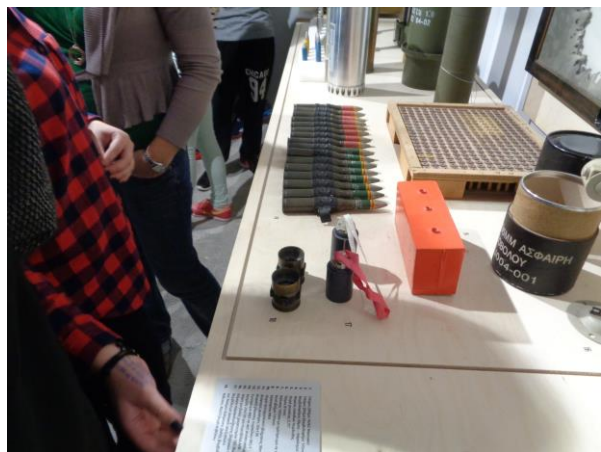
Οι μαθητές και οι συνοδοί εκπαιδευτικοί συγκεντρώνονται στην παραλία έξω από το παλιό Ελαιουργείο. Στο σημείο αυτό προτρέπουμε τους μαθητές να παρατηρήσουν την παράκτια ζώνη με τις ενεργές και ανενεργές βιομηχανίες, να αιτιολογήσουν την χωροθέτηση βιομηχανιών σε αυτήν, να αναγνωρίσουν τα χαρακτηριστικά της και να ονομάσουν τις βιομηχανίες που γνωρίζουν. Ακολουθεί η είσοδος των μαθητών στον προαύλιο χώρο του Ελαιουργείου. Εκεί καλούμε τους μαθητές να παρατηρήσουν τα βιομηχανικά κατάλοιπα, να σχολιάσουν σε τι και γιατί διαφέρει το κτήριο Διοίκησης όπου γίνεται η έκθεση από τα υπόλοιπα του συγκροτήματος, να εντοπίσουν τις σύγχρονες επεμβάσεις για την τέλεση των «Αισχυλείων» και να τις κρίνουν και τους εισάγουμε στην έννοια της επανάχρησης. Σε όλη αυτή τη φάση που διαρκεί 20' οι μαθητές λειτουργούν σε ολομέλεια και χρησιμοποιείται η τεχνική των ερωταποκρίσεων.

Στην συνέχεια οι μαθητές χωρίζονται σε πέντε ομάδες στις οποίες μοιράζονται τα φύλλα εργασίας σχεδιασμένα, όπως και η έκθεση, ανά εργοστάσιο. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει συγκεκριμένα εργοστάσια με σκοπό να ξεναγήσει σε αυτά τις υπόλοιπες ομάδες.

Ανεβαίνοντας τα σκαλιά της εισόδου ζητείται από τους μαθητές να αναγνωρίσουν το έκθεμα που κυριαρχεί στην είσοδο της έκθεσης (μία χειροκίνητη σειρά του εργοστασίου της ΠΥΡΚΑΛ) και να προσπαθήσουν να την κάνουν να ηχήσει.

Μετά την είσοδο των μαθητών στην πρώτη και δεύτερη αίθουσα της έκθεσης και αφού τους δοθούν επιγραμματικά ορισμένες πληροφορίες για το πώς συγκεντρώθηκαν τα εκθέματα και πώς είναι δομημένη η έκθεση, η κάθε ομάδα μαθητών αναλαμβάνει να συμπληρώσει τα φύλλα εργασίας που της δόθηκαν έχοντας στην διάθεσή της 20' περίπου. Στο τέλος του χρόνου αυτού και αφού συγκεντρωθούν όλοι οι μαθητές, για τα επόμενα 40' γίνεται ξενάγηση της ολομέλειας διαδοχικά από κάθε ομάδα στα εργοστάσια που κλήθηκαν να ανακαλύψουν μέσω των φύλλων εργασίας που είχαν στη διάθεσή τους.

Στον υπόλοιπο χρόνο γίνεται ελεύθερη συζήτηση με τους μαθητές/τριες σχετικά με τις εντυπώσεις τους από την έκθεση και τις πιθανές εμπειρίες από το περιβάλλον τους σε σχέση με τη βιομηχανική κληρονομιά. Η συνολική διάρκεια του εκπαιδευτικού προγράμματος υπολογίζεται 90 λεπτά.

Φύλλα Δραστηριοτήτων για την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

εργοστάσιο ΚΡΟΝΟΣ

Το κεντρικό κτίριο του αποστακτηρίου και μία εκ των τεσσάρων μεγάλων δεξαμενών από μπετόν-αρμέ της οينوπνευματοποιίας «Κρόνος» σε εικόνα της εποχής κατασκευής του εργοστασίου το 1923

Πότε και που πρωτολειτούργησε η εταιρεία ;

Συζητήστε για ποιους λόγους έγινε η μεταφορά της έδρας στην Ελευσίνα.

Πότε κατασκευάστηκε και ποιο είναι το πρωτοποριακό χαρακτηριστικό στη κατασκευή του εργοστασίου ΚΡΟΝΟΣ;

Ποιες ήταν οι πρώτες ύλες, και ποια προϊόντα παρήγαγε;

ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ	ΠΡΟΙΟΝΤΑ

Από το οπτικοακουστικό υλικό συζητήστε για τις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων.

Ποιο αντικείμενο από τα εκθέματα σας έκανε εντύπωση ; γιατί;

Πότε σταμάτησε η λειτουργία του; Έχει γίνει επανάχρηση του χώρου;

εργοστάσιο ΙΡΙΣ

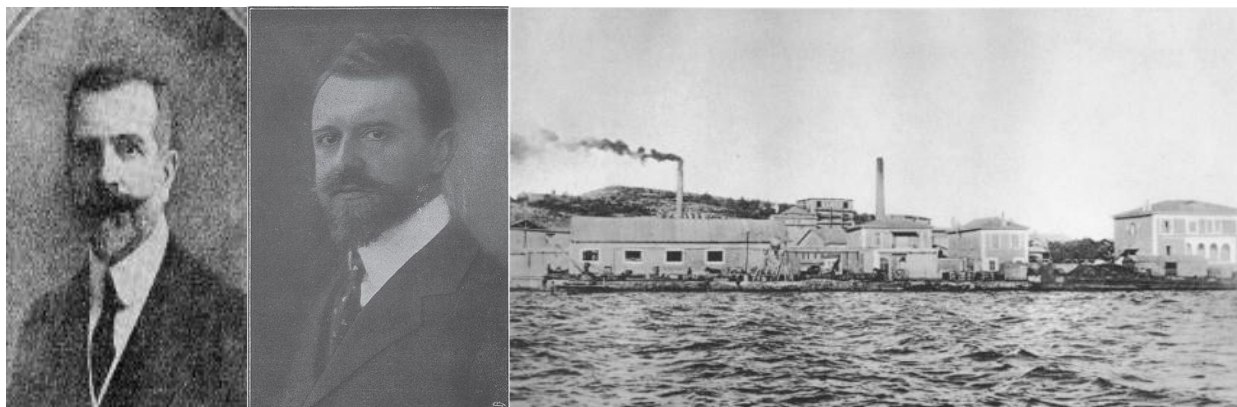
Πότε και από ποιόν ιδρύθηκε το εργοστάσιο ΙΡΙΣ;

Ποια ήταν η βασική πρώτη ύλη, και ποιος ο λόγος για την εγκατάσταση της στην Ελευσίνα;

Καταγράψτε τα προϊόντα της επιχείρησης.

Ποια η περίοδος ιδιαίτερης άνθησης της βιομηχανίας και γιατί;

εργοστάσιο ΒΟΤΡΥΣ

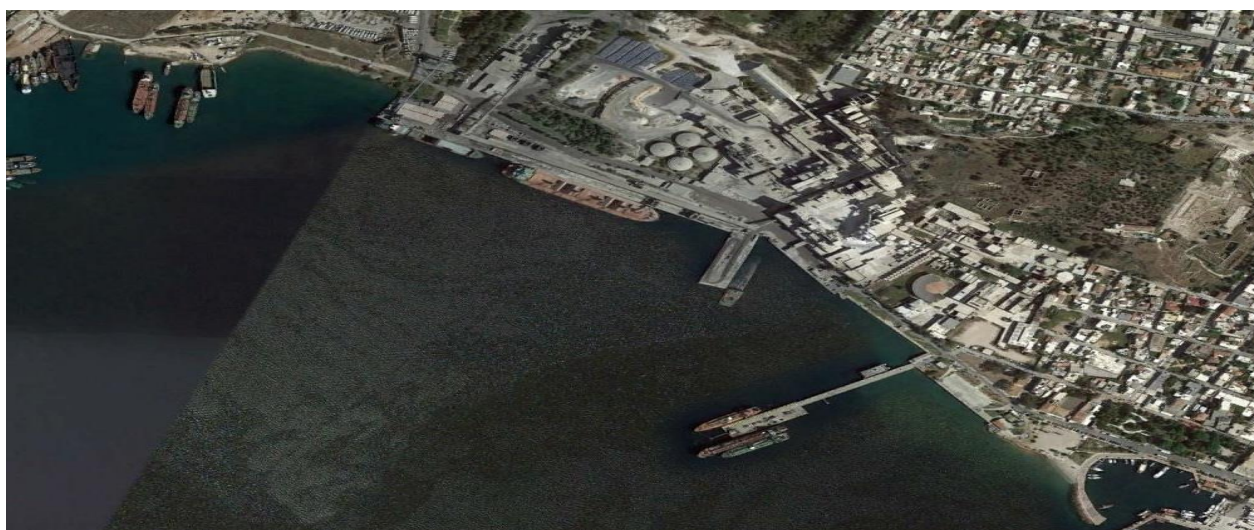

Το οινοπνευματοποιείο «Βότρυς» το 1920

Γνωρίστε τους ιδρυτές – βιομήχανους του ΒΟΤΡΥΣ

	Ονοματεπώνυμο	Έζησε από – έως	Σπουδές	Τόπος σπουδών
1		–		
2		–		

Εντοπίστε το εργοστάσιο στο χάρτη. Διαθέτει δική του αποβάθρα ;

Συμβουλευτείτε την ιστοριογραμμή και εντοπίστε ποια σημαντικά ιστορικά γεγονότα συμβαίνουν στην Ελλάδα και στην Ελευσίνα τη δεκαετία της ίδρυσης του;

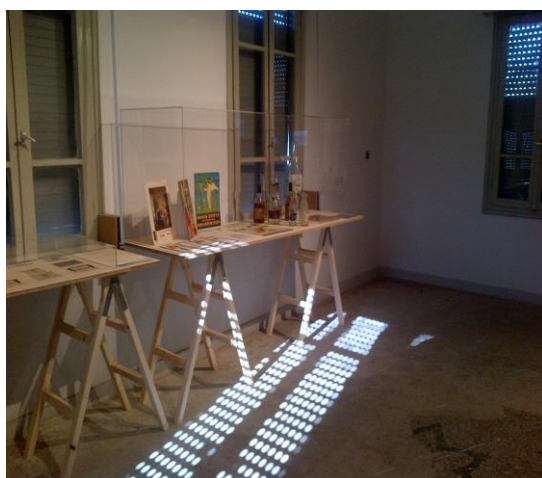
Πόσο παλιό είναι το παλαιότερο έγγραφο που εκτίθεται στην έκθεση "Βιομηχανική Ελευσίνα "Άνθρωποι και Εργοστάσια";

Τι ήταν ο Εθνικός Φωτισμός? Πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι βιομήχανοι της Ελευσίνας στην καθιέρωσή του?

Ποια προϊόντα παρήγαγε; Ποιες ήταν οι πρώτες ύλες, που χρησιμοποιούνταν στο εργοστάσιο Βότρυς;

ΠΡΟΙΟΝΤΑ	ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ

ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Μεταπολεμική διαφήμιση των ποτών “Βότρυς”

Ανακαλύψτε τον τρόπο διαφήμισης των προϊόντων παλαιότερα και εντοπίστε διαφορές και ομοιότητες με τρόπο που γίνεται η διαφήμιση σήμερα.

Ποιες ήταν οι συνθήκες εργασίας των εργαζομένων (ωράριο , μέρες εργασίας, άδειες, επιδόματα);

Τι περιλάμβανε το γεύμα των εργαζομένων πριν την Κατοχή και κατά τη διάρκεια της;

ΕΛΑΙΟΥΡΓΕΙΟ – ΣΑΠΩΝΟΠΟΙΕΙΟ

⇒ Ποιος ήταν ο ιδρυτής του Ελαιουργείου;

.....

⇒ Πότε ιδρύθηκε;

⇒ Εντοπίστε στο χάρτη που βρίσκεται.

⇒ Που έχει χτιστεί το εργοστάσιο;

.....

- Ποια σημαντικά γεγονότα έλαβαν χώρα στην πόλη της Ελευσίνας εκείνη τη χρονική περίοδο;

.....

.....

⇒ Το Ελαιουργείο ήταν το **πρώτο εργοστάσιο** που δημιουργήθηκε στην παράκτια περιοχή της Ελευσίνας. Παρατηρώντας στο **χάρτη** τη θέση του εργοστασίου και αξιοποιώντας τις πληροφορίες που περιλαμβάνει ο χάρτης, συζητείστε και σημειώστε ποιοι ήταν οι κύριοι λόγοι ίδρυσης του εργοστασίου σε αυτή τη θέση.

-
-
-
-

Οι πεδιάδες του Θριασίου και των Μεγάρων, με τη μεγάλη αγροτική παραγωγή, εξασφάλιζαν την εύκολη προμήθεια πρώτων υλών.

⇒ Ποια προϊόντα παράγονταν;

.....
.....
.....

⇒ Εντοπίστε και καταγράψτε τα εκθέματα που σχετίζονται με τα προϊόντα παραγωγής.

.....
.....
.....

Σε ποια διεθνή έκθεση
βραβεύθηκε το εργοστάσιο και
για ποιο προϊόν;

.....
.....
.....

ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΧΘΕΣ

Διαβάστε την αφήγηση ενός εργαζομένου στο Ελαιουργείο και στη συνέχεια εντοπίστε και καταγράψτε στοιχεία σχετικά με τις εργασιακές συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την εποχή (π.χ. ηλικία εργατών).

-
-
-
-

ΣΗΜΕΡΑ

✓ Ποιες εκδηλώσεις γίνονται σήμερα στο χώρο του Ελαιουργείου;

.....

✓ Η επανάχρηση του βιομηχανικού χώρου του Ελαιουργείου έχει αλλοιώσει την ταυτότητα των κτιρίων; Ναι ή όχι, και γιατί;

.....
.....

✓ Προκύπτουν οφέλη από αυτές τις εκδηλώσεις; Αν ναι, ποια είναι αυτά;

.....
.....

✓ Προτείνετε άλλους τρόπους αξιοποίησης του χώρου του εργοστασίου.

.....
.....

ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΚΗ

- ⇒ Πότε ιδρύθηκε η Ελαιουργική;
- ⇒ Εντοπίστε στο χάρτη που βρίσκεται.
- ⇒ Που έχει χτιστεί το εργοστάσιο;

- ⇒ Ποια προϊόντα παράγονταν;
- ⇒ Εντοπίστε και καταγράψτε τα εκθέματα που σχετίζονται με τα προϊόντα παραγωγής.

- ⇒ Οι πρώτες ύλες για τη λειτουργία του εργοστασίου προέρχονταν: (βάλτε ✓)

☐ μόνο από την τοπική
αγροτική περιοχή

☐ από διάφορα ελαιοπαραγωγικά
διαμερίσματα της χώρας

Παρατηρώντας τις φωτογραφίες του εργοστασίου που υπάρχουν στο μουσείο :

- ⇒ Ποιες λέξεις θα χρησιμοποιούσατε για να το περιγράψετε;
.....
.....
- ⇒ Ποια συναισθήματα σας δημιουργούνται;
.....
.....
- ⇒ Κατά τη γνώμη σας πως θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ο χώρος του εργοστασίου;
.....
.....

εργοστάσιο TITAN

ΟΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΙ - Γνωρίστε τους βιομήχανους – ιδρυτές του TITAN (έτος ίδρυσης 1902) :

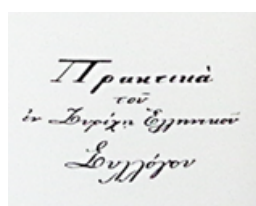
1

2

3

	Ονοματεπώνυμο	Έτος γέννησης	Σπουδές	Τόπος σπουδών	Ηλικία το 1902
1					
2					
3					

Ποιο κοινό στοιχείο της ζωής τους συνετέλεσε ώστε οι βιομήχανοι να συνδεθούν με φιλία;
Πόσο νέοι ήταν κατά την γνώμη σας για να ιδρύσουν ένα εργοστάσιο;

ΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ - Παρατηρείστε στην αίθουσα με τις φωτογραφίες.

Ποιος έχει τραβήξει τις φωτογραφίες, πού εργαζόταν ;

ΝΕΚΡΟΣ - Απεργία 1929

.....

Επάγγελμα

Ετών

ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΑΠΕΡΓΙΩΝ

Απεργία 1924: Να γίνει αργία η

Εργασία ώρες. Αύξηση%

1936 απεργία TITAN : μέρες Νίκη των

1963 απεργία TITAN : επίδομα εργασίας

Βρείτε τις φωτογραφίες :

«Διοικητικό συμβούλιο της Ενωσης Τσιμεντεργατών TITAN – ΧΑΛΥΨ περιόδου 1941-46».

Πόσα είναι τα μέλη του; Περιγράψτε τα συνοπτικά.

.....

«Συγκέντρωση της 1^η Μαΐου 1944».

Τι τιμούν συγκεντρωμένοι οι εργαζόμενοι ;

Γιατί είναι γονατιστοί, σκυμμένοι; Ποια είναι τα συναισθήματά τους;

.....

ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ - Τι παράγει; Έχει κλείσει;
Ποια είναι η πρώτη ύλη που χρησιμοποιεί;

Γραμμή παραγωγής τσιμέντου

Πέτρωμα εξόρυξη > θραύση > άλεση σε μύλους (φαρίνα) > ψήσιμο σε κλίβανο σε 900°C – 2000°C (κλίνκερ) > πρόσμιξη – τελική άλεση > κατανάλωση (σάκοι – οχήματα – πλοία)

Περιβαλλοντικές επιπτώσεις ; Φυσικοί πόροι, ενέργεια, απόβλητα, υγεία, οικονομία

Παρατηρείστε τους σάκους τσιμέντου που εκτίθενται. Διαβάστε.

Υλικό κατασκευής σάκου Κιλά

Ποια η βελτίωση από τον αριστερό σάκο στους δύο δεξιά του;
.....

Δείτε το έκθεμα. Είναι η στολή του που τη φορούσε για να στους του εργοστασίου.

Υλικό : **ΑΜΙΑΝΤΟΣ** (μην αγγίζετε)

Το καλό σχετικά με τον αμίαντο : προστατεύει από

Το κακό : ενοχοποιείται για πρόκληση στον άνθρωπο

Παρατηρείστε στην προθήκη αυτό το έκθεμα. Είναι

Ποια στοιχεία απαρτίζουν την κεντρική εικόνα; Ένα

δύο μία

Πως συνδυάζονται τα στοιχεία αυτά, ο TITAN και η Ελευσίνα;
.....

Δείτε το αντικείμενο που εκτίθεται. Στις φωτογραφίες πίσω του διακρίνονται οι εργατικές κατοικίες της Ελευσίνας που κτίστηκαν από τους βιομηχάνους και δεν υπάρχουν πιά.

Σε τι χρησίμευε το ποδήλατο αυτό;

Ποια άδεια έχει δίπλα του; Κυκλοφορίας; Οδήγησης;

Τι γράφει ο αριθμός κυκλοφορίας του;

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

ΒΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΑΣ

Πήγε στο TITAN να εργασθεί περί το 1954 σε ηλικία χρονών.

Στα 35 χρόνια δουλειάς θυμάται **θανατηφόρα** ατυχήματα.

Στις **άσχημες συνθήκες** αναφέρει το πρόβλημα από τη

που δημιουργούσε προβλήματα **υγείας**, όπως η

ΚΕΡΑΜΟΥΡΓΙΑ

Η κεραμουργία που αναπτύχθηκε γύρω στα 1900 στην Ελευσίνα (και αλλού), ήταν βιομηχανία ή βιοτεχνία ;

Ποια η διαφορά μεταξύ τους, βοηθηθείτε και από την φωτογραφία.

.....
.....

Ποια προϊόντα παράγουν τα κεραμοποιεία ;

Διαδικασία παραγωγής των προϊόντων κεραμουργίας :

Πρώτη ύλη είναι το , γίνεται προσθήκη , τοποθέτηση του μίγματος σε και τέλος ψήσιμο σε

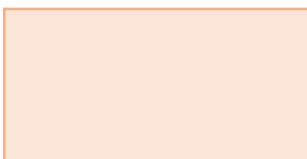

Παρατηρείστε τα παλιά τούβλα.

Ποιες διαφορές και ομοιότητες βλέπετε σε σχέση με τα σημερινά ;

Συζητήστε σε τι χρησιμεύουν αυτές οι διαφορές.

.....
.....

Το όνομά σας είναι Αντώνης Γεωργόπουλος και έχετε κεραμοποιείο. Πώς θα βάζατε στα καλούπια ή σε μια σφραγίδα τα αρχικά σας ώστε να διαβάζονται μετά στα τούβλα που παράγετε ;

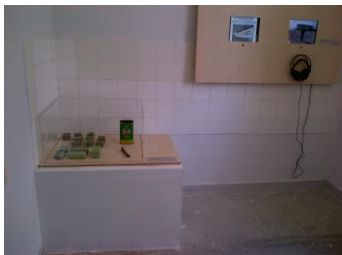
Εντοπίστε στο πίνακα των βιομηχανιών ποιες από αυτές παράγουν δομικά υλικά.

.....
.....

Συζητήστε ποιες ήταν οι πρώτες ύλες και ποιο το παραγόμενο προϊόν αυτών των βιομηχανιών.

.....

Σαπωνοποιία

Ποια είναι η πρώτη ύλη για την παραγωγή σαπουνιού;

Στην περιοχή της Ελευσίνας και ευρύτερα του Θριασίου Πεδίου, υπάρχει αυτή η πρώτη ύλη;

.....

.....

Ρητινοσυλλέκτες

Η συλλογή ρητίνης αποτελούσε μία σημαντική απασχόληση των κατοίκων της Δυτικής Αττικής.

Σε ποια βιομηχανική δραστηριότητα χρησιμοποιήθηκε σαν πρώτη ύλη;

.....

.....

Παρατηρείστε τα υποδήματα του ρητινοσυλλέκτη συγκρίνετέ τα με τα αντίστοιχα του εργάτη της διπλανής αίθουσας. Ποιες οι διαφορές και τι εξυπηρετούσαν;

.....

.....

.....

.....

Γνωρίζετε άλλα δένδρα που παράγουν αρωματικές ρητίνες;

.....

.....

.....

.....

.....

Κάτω Όροφος : ΠΥΡΚΑΛ – ΠΕΤΡΟΛΑ – ΝΑΥΠΗΓΕΙΑ– ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΚΗ

Χρησιμοποιώντας την ιστοριογραμμή της μεγάλης αίθουσας αναφερθείτε σε γεγονότα την περίοδο της ίδρυσης τους

Υπήρξαν εργατικοί / κοινωνικοί αγώνες που συνδέθηκαν με τη λειτουργία τους;

Συζητήστε τι διαφορές έχουν οι νεότερες βιομηχανίες στον κάτω όροφο με τις παλαιότερες του πάνω ορόφου της έκθεσης σε σχέση με τις εργασιακές συνθήκες, τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, τις δημογραφικές μεταβολές και τις αλλαγές στα παραγόμενα προϊόντα και τις πρώτες ύλες.

ΠΥΡΚΑΛ

Τι χρήση έχουν οι χάλκινες κλωστές στην είσοδο της ΠΥΡΚΑΛ; Τι κατασκεύαζε;

Τι κατασκεύαζε η ΠΥΡΚΑΛ; Τα προϊόντα της τι χαρακτηριστικό είχαν;

Κοιτάζοντας τη στολή πυρασφάλειας εργαζομένου της ΠΥΡΚΑΛ τι σύγκριση μπορείτε να κάνετε με στολή αμιάντου που υπάρχει σε άλλο χώρο της έκθεσης;

ΠΕΤΡΟΛΑ

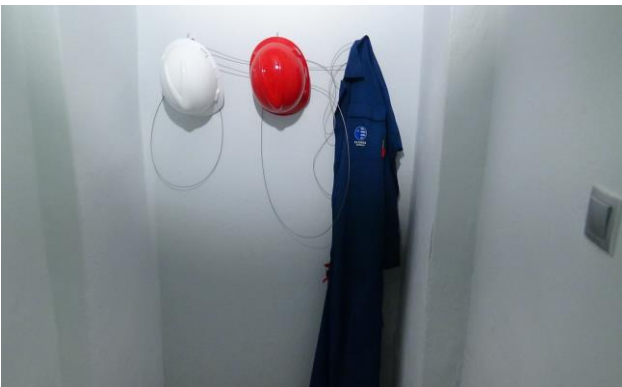
Πως επέδρασε η λειτουργία της ΠΕΤΡΟΛΑ στις τοπικές κοινωνίες και το περιβάλλον;

Ένα από τα εκθέματα της ΠΕΤΡΟΛΑ είναι και το λευκό πλαστικό δοχείο. Γνωρίζετε την ιστορία του; *(Η ιστορία μιας γλάστρας που έγινε έκθεμα – ή τι δουλειά είχε η γαρδένια στο μπιτόνι της ΠΕΤΡΟΛΑ?)*

Στο χώρο με τα εκθέματα της ΠΕΤΡΟΛΑ βρείτε το άσπρο και το κόκκινο κράνος. Ποιοι φορούσαν το άσπρο κράνος και ποιοι το κόκκινο;

ΝΑΥΠΗΓΕΙΑ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ

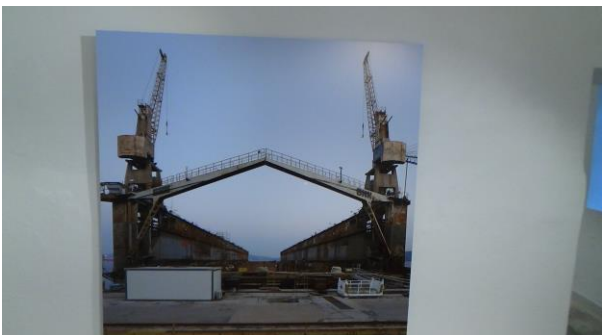
Που κατασκευάστηκε η γέφυρα της Λευκάδας και το μικρό ferry boat που διέσχισε τον Ατλαντικό;
Σχολιάστε:

Ποιες μακέτες πρωτότυπων κατασκευών υπάρχουν στο χώρο των εκθεμάτων των «Ναυπηγείων Ελευσίνας»;

Στο χώρο των εκθεμάτων των «Ναυπηγείων Ελευσίνας» βρείτε την εικόνα με την μεγαλύτερη πλωτή δεξαμενή της Μεσογείου και σχολιάστε. Χρησιμοποιούνται σήμερα οι εγκαταστάσεις;

ΧΑΛΥΒΟΥΡΓΙΚΗ

Ποιο είναι το χαρακτηριστικό του εργοστασίου;

Τι πρώτες ύλες χρησιμοποιήθηκαν και ποια τα προϊόντα της;

ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ	ΠΡΟΙΟΝΤΑ

Διαβάστε την σύντομη ιστορία του εργοστασίου. Ποια ήταν η δραστηριότητα της οικογένειας στην οποία ανήκε πριν από τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο; Πως εξελίχθηκε μετά το τέλος του πολέμου;

ΜΕΡΟΣ Γ:

ΥΛΙΚΟ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Για Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Εμπνεόμενοι από το έκθεμα και την φωτογραφία γράφουμε μια μικρή αφήγηση για τη ζωή των εργαζομένων στα εργοστάσια της Ελευσίνας.

Παίρνουμε συνέντευξη από τους παππούδες μας ή τις γιαγιάδες μας που τυχόν εργάστηκαν σε εργοστάσια της εποχής. Τους/τις ρωτάμε πώς ήταν οι συνθήκες ζωής όταν αυτοί/ές ήταν στην ηλικία μας.

Γινόμαστε συλλέκτες. Αναζητάμε παλιές φωτογραφίες ή αντικείμενα που σχετίζονται με το θέμα της έκθεσης. Διοργανώνουμε μια μικρή έκθεση στο σχολείο μας. Την δημοσιοποιούμε.

Ένα παλιό εργοστάσιο μιλάει. Τι έχει να μας πει;

«Το προφίλ του εργάτη»

Τα παιδιά χωρισμένα σε ομάδες μελετούν ένα κείμενο και επισημαίνουν φράσεις που μαρτυρούν ηλικία εργαζομένων, οικογενειακή κατάσταση, μισθό, εύκολες και δύσκολες συνθήκες ζωής στο εργοστάσιο, αλλά και «εκμετάλλευση», «ατύχημα», «συνδικαλιστική δράση». Στη συνέχεια με δύο θεατρικές τεχνικές θα δούμε τι κατάλαβαν ή τι αισθάνθηκαν τα παιδιά.

A. Ρόλος στον τοίχο

Ένα παιδί ξαπλώνει στο πάτωμα πάνω σε χαρτί του μέτρου και τα υπόλοιπα με μαρκαδόρο αποτυπώνουν το περίγραμμά του. Στη συνέχεια έρχονται ένας-ένας και γράφουν μέσα στο περίγραμμα φράσεις οι οποίες αποκαλύπτουν «πώς αισθάνεται» ή πώς «σκέφτεται» ο εργάτης. Σε δεύτερη φάση έξω από το περίγραμμα γράφουν δικές τους προτροπές προς τον εργάτη.

B. Διάδρομος της συνείδησης

Ένα παιδί αναλαμβάνει το ρόλο του εργάτη που θέλει να ζητήσει αύξηση από τον εργοδότη του. Τα υπόλοιπα παιδιά τοποθετούνται σε δυο αντικριστές σειρές δημιουργώντας ένα διάδρομο μέσα από τον οποίο θα περάσει ο εργάτης. Όπως περνάει, ο καθένας του λέει μια φράση που δείχνει πράγματα που έχει στο μυαλό του, που τον ενισχύουν ή τον αποτρέπουν από την απόφασή του. Στο τέλος ο μαθητής πρέπει να αποφασίσει τι θα κάνει.

(Τα κείμενα και οι φωτογραφίες των σελίδων 82-93 είναι από το βιβλίο «Βιομηχανικές αναμνήσεις» του Δήμου Ελευσίνας και παραχωρήθηκαν για την παρούσα έκδοση από τον συλλέκτη κο Κώστα Λυκίδη.)

1.ΕΛΑΙΟΥΓΕΙΟ-ΣΑΠΩΝΟΠΟΙΕΙΟ

Ονομάζομαι **Γκιώνης Σταμάτιος** του **Πέτρου**. Γεννήθηκα το 1935 στην Ελευσίνα. Πήγα πριν από

35 χρόνια περίπου στο **Σαπουνοποιείο Α.Β.Ε. ΧΑΡΙΛΑΟΣ & ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ** Από εκεί με μεταφέρανε σε άλλο τμήμα, στο οποίο αποστάζαμε το λάδι.

Μας φέρνανε λάδια, ελαιόλαδα. Και εμείς τα αποστάζαμε, στην απόσταξη. Το λάδι αυτό πήγαινε εξαγωγή: πήγαινε Αμερική, παντού πήγαινε. Αυτή τη δουλειά κάναμε. Δεν είχαμε άλλη παραγωγή εκτός από το λάδι. Εμείς είμαστε αυτοί που φορτώναμε και ξεφορτώναμε. Δεν δούλευα εγώ απάνω στο σαπουνοποιείο. Ήταν άλλοι που βγάζανε την παραγωγή σαπουνιού. Αφεντικό είχαμε κάποιον **Λιανό Σταύρο**. Αυτόν είχα υπεύθυνο εγώ!

Ήταν το Σωματείο Και άμα δεν ακούγαμε το Σωματείο, μπορούσαν να μας πετάξουν έξω! Μας διώχνανε, καταλάβατε; Και κάναμε και απεργίες. Καθόμασταν στο εργατικό κέντρο, περίπου 1 μήνα, 15 μέρες έξω από το εργοστάσιο!

Κάναμε απεργίες για το χρήμα. Να μας δώσουν κάπως ικανοποιητικά!

Μετά έβαλαν φωτιά... Το ίδιο το αφεντικό! Το ίδιο το αφεντικό! Ναι, **Παπαδημητρίου** λεγόταν. Έβαλε φωτιά και το 'καψε! Και από εκεί δήλωσε πτώχευση και μας πέταξαν έξω.

Κατά την περίοδο που ήμουν εκεί, μας δίνανε φόρμα και αρβύλες, τίποτε άλλο. Σταματήσαμε από τη δουλειά γύρω στο 1963 με 1964, δεν θυμάμαι καλά, είχα όμως μικρά παιδιά. Μου έφεραν την απόδειξη στο σπίτι. 500 δραχμές!

Και από τότε δεν ξαναδούλεψα, γιατί έπαθα ατύχημα. Χτύπησα στη μέση. Σ' αυτό το εργοστάσιο έπαθα το ατύχημα.

Πήγαμε να ρίξουμε αυτό το οξύ (ήταν σε μπουκάλες μεγάλες). Λοιπόν, και πήγαμε 2 άτομα γιατί 1 άτομο δεν τη σήκωνε. Και πήγαμε να την ανεβάσουμε επάνω... Εν τω μεταξύ έσπασε η γυάλα, και πετάχτηκε. Και μου πετάχτηκε επάνω μου. Πέφτω μετά στο καζάνι εγώ και μου μπήκε στο μάτι. Και έχω χάσει το ένα το μάτι. Αυτό ήταν. Το καζάνι ήταν μέχρι τη μέση στο λάδι. Άμα ήταν ζεστό, θα είχα γίνει σαπούνι! Ήταν κρύο το λάδι.

Το ρίχναμε αυτό το οξύ μέσα, και έσπασε η νταμιτζάνα. Δεν πέσαμε μέσα, έσπασε η γυάλα και μου πετάχτηκε... Τα ρούχα γίνανε κομμάτια... Μου πετάχτηκε στο μάτι...

Πήγα να πάρω νερό εγώ, να ρίξω επάνω μου, να μην καώ τελείως! Και έπεσα από εκεί. Έπεσα και κατέβηκα κάτω 5 μέτρα Και χτύπησα τη μέση. Δεν έπεσα στη δεξαμενή, στο πάτωμα κάτω έπεσα. Από τότε βγήκα στην αναπηρία. Κάθε δύο χρόνια με βγάζανε.

Το πιάσανε ως κοινή νόσο, και δεν το πήραν ως ατύχημα!

Ξεκολλήσανε οι σπόνδυλοι όλοι! Που με βλέπεις και περπατώ Άμα δεις τις πλάκες! Θα λες: «περπατάς κιόλας!».

Μου είχανε πει να μου κάνουν εγχείρηση και δεν το δέχτηκα εγώ! Λέω: «ας' το όπως είναι! Γιατί δεν ξέρω τι θα προκύψει», γιατί όπως άκουγα και αυτό, και ήσαν παράλυτοι σε καροτσάκια αναπηρικά... Και έτσι το άφησα όπως ήταν!

Δεν έχασα αμέσως το μάτι, έπιασε και θάμπωνε και με τα χρόνια μου έφυγε τελείως το φως. Έχω κάνει τρεις εγχειρήσεις και τελικά έβαλα ξένο μάτι.

2. ΚΡΟΝΟΣ

Λέγομαι **Τράκας Αναστάσιος** του **Αθανασίου**, έχω γεννηθεί στο Αβραμού Μεσσηνίας. Είμαι το

1940 γεννημένος, ήρθα στην Αθήνα αφού πήγα φαντάρος, κατέβηκα για λίγο κάτω στο χωριό και μετά ήρθα στην Ελευσίνα... Δούλευε ο πατέρας μου στην **ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΚΗ** κάτω και γνώριζε τον προσωπάρχη του **ΚΡΟΝΟΥ**, τον **Νικήτα Παπαδόπουλο** και του είπε αν γίνεται να έρθει ο γιος μου να δουλέψει εδώ πέρα. Τα βρήκανε και πήγα και δούλεψα εκεί. Μπήκα στη δουλειά το 1967, ήταν καλό εργοστάσιο,

πλούσιο. Καλούς υπάλληλους, καλούς διευθυντές, καλούς χημικούς, είχαμε συνεργασία με όλο τον κόσμο. Καταρχάς μπήκα ως εργάτης, εργαζόμενος, δούλεψα στη φόρτωση στη σταφίδα. Σύκα παίρναμε τότε, χουρμάδες, ξεφορτώναμε και γεμίζαμε τις «λάντζες». Τους χουρμάδες τους παίρναμε από διάφορα μέρη, μάλλον πιο πολύ από την Πελοπόννησο. Ερχόντουσαν και από την Αίγυπτο, αλλά είχαν αποθήκες εδώ... Και πιο πολύ σταφίδα. Σταφίδα μαύρη και ξανθιά από την Κόρινθο, από της Κορινθίας τα μέρη και σύκα. Αυτά βγάζανε οινόπνευμα. Τα βάζαμε σε κάτι δεξαμενές που τις λέγαμε «λάντζες» εμείς με βραστό νερό, βράζανε και βγάζανε το σορόπι από κάτω, το τραβάγαμε με αντλίες και το ρίχνανε σε κάτι ειδικά στερνάκια που είχαμε πιο πέρα, με κάποιο ειδικό φάρμακο το οποίο έβραζε, φούσκωνε εκεί πέρα και καθάριζε το υγρό που τράβαγε κάτω. Οπότε το υγρό το έπαιρναν τα διυλιστήρια. Το δουλεύανε εκεί να το περάσουν μετά...

Ήταν μια εταιρεία από τις μεγαλύτερες στα Βαλκάνια. Δεν υπήρχε περίπτωση αυτή η εταιρεία να πτωχεύσει με τίποτα. Ήταν πολύ πλούσια εταιρεία. Έβγαζε πολλή δουλειά. Το οινόπνευμα το εμπορευόταν μέχρι το εξωτερικό, στα καράβια το φορτώνανε. Αυτό ήταν το οινόπνευμα, το υπόλοιπο τι το κάναμε; Είχαμε μια στέρνα, μια μεγάλη στέρνα, που είχαμε ένα φορτωτή και ερχόντουσαν τα αυτοκίνητα, το φορτώνανε και το πηγαίνανε στους τσοπαναραίους. Τρώγανε τα σύκα, τους χουρμάδες τα προβατάκια, τις σταφίδες, τα πηγαίναμε εκεί. Τα υγρά που μένανε κάτω πηγαίνανε στη θάλασσα. Και το καθαρό οινόπνευμα βγαίνει από την κεφαλή επάνω, στη μέση βγαίνουν τα δεύτερα που έχουν γύρω στους ογδόντα επτά με ενενήντα βαθμούς, αυτό είναι το φωτιστικό, αλλά δεν είναι μπλε, είναι άσπρο. Ρίχναμε κάτι σαν το πετρέλαιο, σαν λουλάκι και το κάναμε μπλε. Και είχε και τα υπόλοιπα τα έλαια που κατεβαίνανε κάτω και αυτά τα μαζεύανε σε βαρέλια και τα δίνανε, πού τα δίνανε δεν ξέρω.

Δούλευε με βάρδιες συνεχώς, είχαμε τρεις βάρδιες. Πρέπει να είμαστε γύρω στα 150 άτομα. Χαιρόσouna να δουλεύεις σε αυτή την εταιρεία. Ήταν καλύτερα από το Δημόσιο. Δεν κοίταζες ποτέ τι παίρνεις στο φάκελό σου, τι κάνει να πάρεις. Πήγαινες πληρωνόσouna και αν

είχες ανάγκη να πάρεις και πέντε δραχμές παραπάνω στις έδινε. Δεν σου έκανε έλεγχο ποτέ. Ήταν μια εταιρεία σαν Δημόσιο και όταν έμπαινες μέσα, έμενες, αν δεν έφευγες ή δεν έκανες κάτι που δεν έπρεπε να κάνεις. Έμενες, κόλλαγες και έπαιρνες σύνταξη από εκεί.

Ατυχήματα υπήρχαν, αλλά όχι σκοτωμοί. Όπως ο **Στάμου ο Γιάννης** που είχε πέσει από το διυλιστήριο επάνω και είχε σπάσει τα πόδια του, είχε μείνει παράλυτος από τότε. Παραπάτησε κι έπεσε. Όταν κάναμε συντήρηση στα σώματα, τα κλείναμε τα σώματα όλα και τα βάζαμε κάτω και κάναμε συντήρηση. Κάποια στιγμή ο **μπαρμπα-Γιάννης** παραπάτησε και έπεσε κάτω στο κενό. Και είχε σπάσει τα πόδια του και έμεινε παράλυτος, μέχρι τώρα που πέθανε. Πολλά παιδιά είχανε καεί. Όταν ανοίγανε τη δεξαμενή είχανε ένα κοντάρι μεγάλο, το στερεώνανε και μπαίνανε στη δεξαμενή. Εκεί χρειαζόταν προσοχή. Αν άνοιγε πιο νωρίς ή αν έσπαγε το κοντάρι, τα υγρά πέφτανε απάνω τους και τους μαδούσαν. Υπήρξαν λοιπόν ατυχήματα αλλά όχι θάνατοι.

3. TITAN

Ονομάζομαι **Βαγιός Σπυρίδωνας** του **Κωνσταντίνου** και της **Φωτεινής**, Γεννήθηκα στην Ελευσίνα, στην παραλία. 15 χρονών πήγα στα τσιμέντα, στο **TITAN** και δούλεψα στου **Τριμπουλίδη**. Ο **Τριμπουλίδης** ήταν εργολάβος που έφτιαχνε μεγάλα έργα. Πήγα εκεί ως μαθητευόμενος, ως βοηθός. Λίγο μετά, το 1954, μπήκα στην εταιρεία και με βάλανε 2-3 μήνες εργάτη στον κυρ **Μιχάλη** το **Μέρμηγκα**. Εργάτης: Σκούπιζα, καθάριζα.

Οι συνθήκες ήταν άθλιες. Περπατάγαμε και ερχόταν το τσιμέντο στη μούρη μας. Επειδή ήμουν μικρός, με έβαλε ο κυρ **Μιχάλης** ο **Μέρμηγκας** στο ξυλουργείο. Σιγά σιγά έμαθα τη δουλειά. Δουλεύαμε πολλές υπερωρίες, γιατί τότε γίνονταν τα μεγάλα έργα. Τον καιρό που πήγα εγώ ήταν 3 με 4 φούρνοι. Μετά γίνανε άλλοι 4. Οι συνθήκες ήταν άσχημες. Το μόνο που κατορθώσαμε και φτιάξαμε ένα σπιτάκι.

Το αφεντικό ο κ. **Κανελλόπουλος** ήταν και είναι από τα καλύτερα αφεντικά στην Ελλάδα. Τον έχω δει πολλές φορές. Όταν έμαθα τη δουλειά, μου έλεγε ο προϊστάμενος: «πήγαινε στου κυρίου τάδε το σπίτι, πήγαινε στου **Κανελλόπουλου** τη βίλα, πήγαινε στου **Κανελλόπουλου** το κότερο» Και καθόμασταν 2-3 μήνες στο κότερο.

Σιγά σιγά καλυτέρεψαν οι συνθήκες: αλλάξανε τα μηχανήματα, αλλάξανε και οι άνθρωποι. Και σήμερα το **TITAN** είναι αυτό που είναι! Οι εργάτες σαν να βρίσκονται στο γραφείο τους και όχι μέσα σε εργοστάσιο. Εμείς τότε και οι μυλωνάδες και οι ψηστάδες δουλεύαμε όλοι έξω.

...Οι πιο πολλοί από την παρέα μου έφυγαν με προβλήματα καρδιάς και πνευμονοκονίαση. Από τους παλιούς ζει μόνο ένα 10%, γιατί καθόμασταν υπερωρία και μόλις βρίσκαμε μία ώρα ελεύθερη τη νύχτα πηγαίναμε και ξαπλώναμε για να μπορέσουμε να έχουμε δυνάμεις. Και στον ύπνο το τσιμέντο πήγαινε κατευθείαν μέσα μας. Σας μιλάω για άθλιες καταστάσεις.

Μάσκες μας έδιναν. Αλλά με αγώνες και δικαστήρια το κατορθώσαμε. Μας δώσανε και το γάλα. Κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου πήραμε και τα καθυστερούμενα. Είμαι ευχαριστημένος από το **TITAN**. Τώρα έχει δώσει εντολή ο **Νέλος** ο **Κανελλόπουλος** και μου έρχεται επιταγή 65 Ευρώ. Πήγα και τα πήρα. Για μένα τον συνταξιούχο είναι κάτι αυτό! Και οι συνθήκες έχουν γίνει πολύ καλύτερες.

Σε ατύχημα δεν βρέθηκα ποτέ, αλλά έτυχε να αρρωστήσω. Και πήγα 9 μήνες στον Ευαγγελισμό, από εχινόκοκκο. Και μου έδωσε η εταιρεία και ένα βοήθημα.

Αναλόγως τα χρόνια που έκανα εκεί και αναλόγως τον πληθυσμό που είχε τότε το ΤΙΤΑΝ 2500 κόσμο, ατυχήματα δεν είχαμε. Έτυχε ένα πρωί, μέρα **Αγίας Βαρβάρας**, που σκοτώθηκε κάποιος **Καλλιαντάς**.. Το δεύτερο ατύχημα που είδα πρωί πάλι αυτό, γιατί το βράδυ είχα κοιμηθεί πάνω σε ένα κασόνι. Την ώρα που ξύπνησα, ένας **Ρούτης** από τη Μάνδρα και αυτός σιλαδόρος, πήγε να διορθώσει μια βλάβη στις ταινίες, δεν είδε από την πολλή σκόνη και έπεσε στο κενό.

Εκτός από το μισθό, μας έδιναν παπούτσια και ρούχα. Όταν τρύπαγαν οι αρβύλες μας έδιναν άλλες, δεν υπήρχε περίπτωση να σου αρνηθούν. Και μάσκες είχαμε όσες θέλαμε. Δεν το κρύβω ότι παίρναμε μάσκες και τις μοιράζαμε έξω σε φίλους μας, που δούλευαν σε άλλα εργοστάσια.

Η οικοδομική δουλειά στο ΤΙΤΑΝ, ήταν σημαντική. Όπου γινόταν ζημιά πρώτα έμπαινε ο μαραγκός. Τραβάγαμε τα μαδέρια με το σκοινί, 50, 80 μέτρα. Μετά έπρεπε να μπούμε μέσα στα φίλτρα τα οποία καίγανε. Να έρθουν μετά οι ηλεκτρολόγοι ή οι εφαρμοστές. Και έπρεπε να κάνουμε σίγουρη σκαλωσιά για τη ζωή των ανθρώπων που θα μπουν μέσα. Εκεί ο τοίχος και η λαμαρίνα είχε 20 πόντους πούντρα, που μόλις χτυπάγαμε με το σκεπάρνι, δεν έβλεπε ο ένας τον άλλον. Για σιγουριά δενόμασταν με σκοινιά. Μπαίναμε μέσα στους κονιθαλάμους, εκεί που έπεφτε η φαρίνα, το άσπρο ειδικά, και βγαίναμε μούσκεμα στον ιδρώτα και δεν βλέπαμε. Μόνο τα μάτια μας έβλεπες, τίποτε άλλο.

4. ΒΟΤΡΥΣ

Ονομάζομαι **Ιωάννης Δημητρόπουλος** του **Δημητρίου**. Θα σας διηγηθώ όσα εκ της μακρόχρονης υπηρεσίας μου στο εργοστάσιο **ΒΟΤΡΥΣ** δούλεψα και μπορώ να θυμάμαι.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΙΝΩΝ και ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΩΝ Α.Ε. «ΒΟΤΡΥΣ» (Ε.Ε.Ο.Ο.). Έτσι ήταν η επίσημη ονομασία της εταιρείας. Ιδρύθηκε στις

αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον **Επαμεινώνδα Χαρίλαο**, και δίπλα, περίπου την ίδια εποχή, έγινε και το σαπουνάδικο «**Χαρίλαος - Κανελλόπουλος**» και ακόμη το τσιμεντάδικο «**TITAN**». Και τα 3 αυτά εργοστάσια, για την εποχή τους ήταν πρωτοπόρες βιομηχανίες,. Το «**ΒΟΤΡΥΣ**» κάλυψε ανάγκες από τα προϊόντα σταφυλιού και σταφίδας, διότι η εσωτερική αγορά δε μπορούσε να τα απορροφήσει (κυρίως τη μαύρη σταφίδα, αν και ένα μεγάλο μέρος της σταφίδας αυτής έφευγε για την Αγγλία).

Από τη σταφίδα έβγαζαν κρασί, γι' αυτό και το «**ΒΟΤΡΥΣ**» πολλοί το έλεγαν «**κρασάδικο**». Επίσης, γινόταν η απόσταξη και έβγαине το **καθαρό οινόπνευμα** 95 βαθμών, και το μπλε ή φωτιστικό κατώτερης ποιότητας. Υπήρχαν στις πόλεις παραγωγής σταφυλιού, κυρίως **Πελοπόννησο** παραρτήματα του «**ΒΟΤΡΥΣ**» με δεξαμενές, τοποθετούσαν το μούστο και τον έφερναν με καϊκία μέσα σε βαρέλια ξύλινα στην Ελευσίνα, για να γίνει τελικά το κρασί. Η σταφίδα ερχόταν πάλι με καϊκία, χύμα. Τέτοιες δεξαμενές υπήρχαν και στο Σιδηροδρομικό Σταθμό Ελευσίνας. Σήμερα εκεί έγινε μεγάλη πολυκατοικία. Επίσης, υπήρχε και εργοστάσιο εντός των Αθηνών, στις 3 Γέφυρες, που έβγαζε το **κονιάκ «ΒΟΤΡΥΣ»**. Προπολεμικά εργάζονταν 300 και πλέον άτομα: εργάτες τεχνίτες, υπάλληλοι.

Όταν έγινε η καταστροφή της Μικράς Ασίας το 1922, εργαζόμενοι ήταν πάρα πολλοί μικρασιάτες, οι οποίοι δούλεψαν γενναία, παλικάρισια, με φιλότιμο. Το ωράριο εργασίας ήταν 08:00-12:00 και 13:00-17:00, και για να αρχίσει το πρωί η δουλειά σφύριζε η σφυρίχτρα του εργοστασίου. Ήταν το ρολόι του εργάτη! Το μεσημέρι πάλι το ίδιο! Το προσωπικό (εργάτες, υπάλληλοι) δούλευαν όλη την εβδομάδα: Δευτέρα έως Σάββατο. Άδειες καλοκαιρινές δεν υπήρχαν. Επιδόματα αδείας για το καλοκαίρι, ήταν άγνωστα! Και εάν αναφερθώ και στα πρώτα χρόνια του 1920 έως 1936, δεν υπήρχε οκτάωρο: από το πρωί μέχρι το σούρουπο εργαζόταν το προσωπικό!

Το μεσημέρι, όταν σφύριζε η σφυρίχτρα, το προσωπικό αφού είχε κουρδίσει την κάρτα όταν μπήκε, ξανακούρδιζε για να βγει. Υπήρχε έξω από το εργοστάσιο μία αίθουσα, με τραπέζια μεγάλα και πάγκους και έτρωγε. Πολλοί περίμεναν και τα παιδιά τους να τους φέρουν μέσα σε κύπελλα από αλουμίνιο, ζεστό φαγητό από το σπίτι για να φάει ο πατέρας. Το φαΐ τελείωνε γρήγορα, και εάν προλάβαιναν μέχρι τις 13:00 που θα άρχιζε πάλι η δουλειά, ξάπλωναν πάνω στους πάγκους να ξεκουραστούν! Οι πλέον τυχεροί είχαν ποδήλατα (τα ποδήλατα τότε ήταν το καλύτερο μεταφορικό μέσο – ήταν εργαλείο). Στη μία ώρα της διακοπής, πήγαιναν σπίτι τους - εφόσον ήταν κοντά στο εργοστάσιο, κυρίως όσοι είχαν σπίτι στην Κάτω Ελευσίνα- για να φάνε φαγητό ζεστό στο τραπέζι τους.

Εργασιακά ατυχήματα σοβαρά το εργοστάσιο Ελευσίνας δεν είχε, εκτός από μικροτραυματισμούς πολλά από τα οποία θεραπεύονταν στην κλινική **Αλετρά** ή **Ρόκα**. Ένα σοβαρό ατύχημα που έγινε προπολεμικά μπορώ να σας το αναφέρω: ο ηλεκτρολόγος **Πέτρος Θωμαΐδης** υπεύθυνος ηλεκτρολογικού τμήματος, από μια κακή στιγμή έπαθε ηλεκτροπληξία! Επειδή όμως το ρεύμα ήταν παραγωγής εργοστασίου, με ηλεκτρογεννήτρια χαμηλής τάσης, έπεσε κάτω και το ρεύμα του κατέστρεψε τα δάκτυλα του ενός χεριού. Αυτό ήταν και το σοβαρότερο ατύχημα στα 70 χρόνια της λειτουργίας του εργοστασίου.

Διαφημιστική οπότε 34X24εκ.

5. ΧΡΩΜΑΤΟΥΡΓΕΙΑ IRIS

Ονομάζομαι **Γκιώνης Δημήτριος** του **Γεωργίου** και έχω γεννηθεί στην Ελευσίνα το 1946. Ήμουν 17 χρονών όταν πήγα να δουλέψω στο **IRIS**. Πριν αρχίσω να «κολλάω» ένσημα, δούλευα με τον πατέρα μου, τον βοήθαγα στο ξυλουργείο, που έφερνε τα κιβώτια, που βάζανε μέσα τα δοχεία με τις μπογιές. Περίπου σε ηλικία 9-10 χρονών πήγαινα τα απογεύματα, μετά το Δημοτικό Σχολείο, και βοηθούσα τον πατέρα μου, γιατί τα

δούλευε εργολαβικά κατά κάποιο τρόπο. Ναι, μεν ήταν εργαζόμενος στο **IRIS**, αλλά δούλευε με το κομμάτι, τότε.

Στο μηχανουργείο φτιάχναμε καλούπια, κοπτικά καλούπια, για το τμήμα που φτιάχνανε τα κουτιά που βάζανε τις μπογιές μέσα, τα δοχεία. Τα μεταλλικά δοχεία. Έφτιαχνε όλα τα προϊόντα, εκτός από τις πρώτες ύλες. Όλα τα προϊόντα γινόντουσαν σχεδόν μέσα στο **IRIS**. Ξεκινάγανε από τα νέφτια, τις λαδομπογιές. Και γύρω στο 1964, 1963, ξεκίνησε και το πλαστικό χρώμα- ήταν πατέντα του εργοστασίου, του **Μενέλαου Σακελλαρίου** τότε ιδιοκτήτη, ο οποίος είχε σπουδάσει στη **Γερμανία** μηχανικός, χημικός-μηχανικός, και το ξεκίνησε το εργοστάσιο το 1932. Το επέκτεινε, και φτάσαμε γύρω στα 1965 να έχουμε γύρω στα 350 άτομα προσωπικό. Ήταν η μεγαλύτερη βιομηχανία χρωμάτων στα Βαλκάνια! Από το προσωπικό το 80% περίπου ήταν γυναίκες, από τη γύρω περιοχή: Ελευσίνα, Μάνδρα, Ασπρόπυργο, Μαγούλα, και πολλοί λίγοι από τα Μέγαρα. Ένα άλλο τμήμα, πολύ καλό με μεγάλη παραγωγή, ήταν που βγάζαμε **κολοφώνιο** από τα ρετσίνα. Φέρνανε τα ρετσίνα από τα πεύκα, είχαμε δυλιστήριο, και βγάζαμε κολοφώνιο, το οποίο γινόταν εξαγωγή στην Ευρώπη, για διάφορα προϊόντα.

Είχαμε τμήμα χημείου- πολύ βασικό αυτό- έκανε τις αναλύσεις, εάν είναι εντάξει το προϊόν, και έψαχνε για καινούρια προϊόντα, όπως έβγαλε το πλαστικό χρώμα! Ήταν πατέντα του εργοστασίου **IRIS**, τότε: το «**Plastex**», το «**Durolac**»...

Επίσης, είχαμε και ένα τμήμα που έβγαζε χρώματα σε σκόνη: την ώρα που γινόταν σε τσουβάλια, δηλαδή σε σκόνη σε τσουβάλια, όχι σαν τη λαδομπογιά και το πλαστικό....

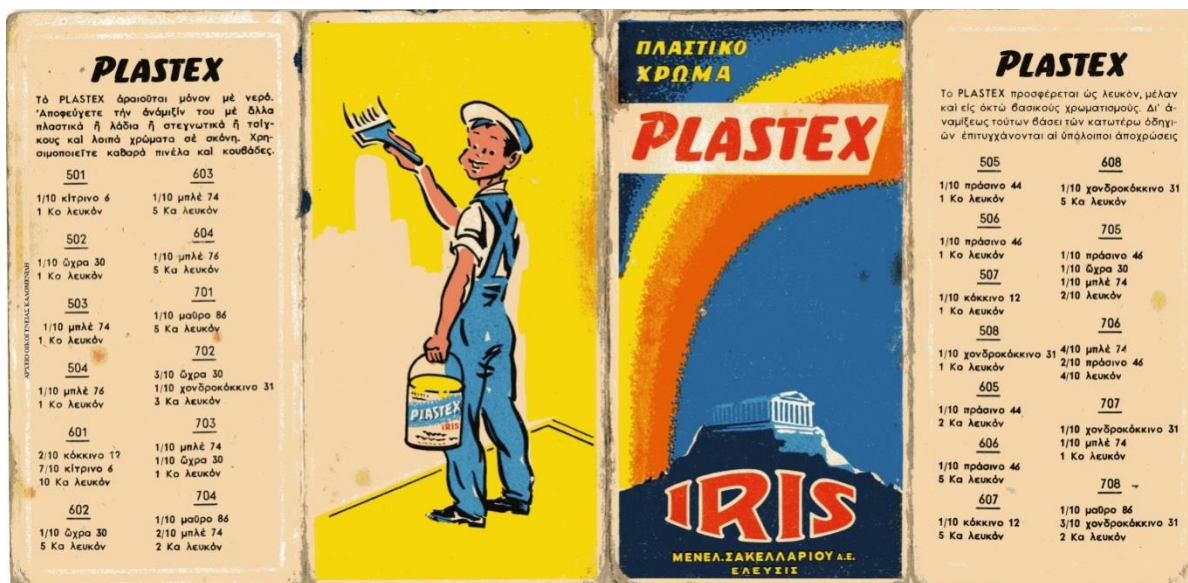
Είχε τα απόβλητα τα οποία λέγονταν τζίρα, ήταν πολύ εύφλεκτα και το καλοκαίρι έπαιρναν φωτιά. Το είχαμε σε ακάλυπτο χώρο, μακριά από εύφλεκτα υλικά, υπόλοιπα, μαντρωμένα, αλλά το καλοκαίρι με τη μεγάλη θερμοκρασία γινόταν αυτανάφλεξη και έπρεπε να είναι σε ετοιμότητα

η πυρασφάλεια. Ένα μεγάλος γεγονός τέτοιο φωτιάς έγινε γύρω στο 1965, εάν θυμάμαι καλά, όπου καταστράφηκε, πήρε φωτιά το διυλιστήριο που έβγαζε το κολοφώνιο και καταστράφηκε ολοσχερώς. Δεν είχε ανθρώπινα θύματα. Γιατί σε αυτό το τμήμα δούλευαν λίγα άτομα και ήταν κατά κάποιο τρόπο αυτοματοποιημένο και δεν ήταν όλοι μέσα.

Ατυχήματα το διάστημα που ήμουν εγώ δεν είχαμε σοβαρά. Κάτι μικρό-χτυπήματα τώρα, εμείς που ήμασταν και νεαροί, με το σφυρί, με καμιά βαριά στο πόδι κανά τέτοιο...

Αυτό που μου έχει μείνει, ήταν από το θέμα του Σωματείου. Η πρώτη κίνηση που ξεκινήσαμε να κάνουμε γύρω στο 1970-1971 για Σωματείο, πρόλαβε η εταιρεία και έκανε Σωματείο με δικά της άτομα! Αλλά μετά από μερικά χρόνια με τις διαδικασίες τις δημοκρατικές, και τις προθέσεις, αναλάμβαναν πλέον εργαζόμενοι αντικειμενικά, και όχι προσκείμενοι στην εργοδοσία!

Κάναμε απεργίες! Η πρώτη απεργία ήταν το χειμώνα, αρχές χειμώνα του 1975. Έγινε μία απεργία καλή, σχολάσανε μερικά άτομα, μετά τους ξαναπήραν... Και ακολούθησαν κάποιες άλλες απεργίες.

6. ΠΥΡΚΑΛ- ΠΥΡΙΤΙΔΟΠΟΙΕΙΟ & ΚΑΛΥΚΟΠΟΙΕΙΟ

Ονομάζομαι **Ευστρατιάδης Γεώργιος** του **Θεοδώρου** Κάτοικος Ελευσίνος. Τελειώνοντας το Γυμνάσιο, είπα προσωρινά κάπου να δουλέψω και αργότερα βλέπουμε. Και πήγα στο εργοστάσιο της **ΠΥΡΚΑΛ**. Δύσκολα χρόνια. **Οβιδουργείο** το λέγαμε κοινώς. Ήταν δύσκολο να βρεις εργασία τα χρόνια εκείνα. Πολύ δύσκολο... Δεν υπήρχε εκπαίδευση. Απλά σε βάζανε στη δουλειά να τη μάθεις

εμπειρικά! Ήμασταν ορισμένα στελέχη ας πούμε, γίναμε στελέχη που επειδή ήμασταν και από τους πρώτους, όταν άνοιγε ένα καινούριο τμήμα πηγαίναμε εμείς σαν πιο έμπειροι. Και κοντά σε εμάς φέρνανε εργάτες να μαθαίνουν τη δουλειά. Και μαθαίνοντας τη δουλειά δουλεύανε. Αργότερα έγιναν ορισμένα σεμινάρια, καθιερώθηκαν δηλαδή, ύστερα από ορισμένα ατυχήματα που έγιναν εκεί μέσα, καθιέρωσαν αυτή τη διαδικασία και κάναμε κάθε εβδομάδα μία φορά σεμινάρια και μας έλεγαν ορισμένα πράγματα πάνω στα υλικά αυτά, τι να προσέχουμε και πώς να δουλεύουμε!

Δουλεύαμε την ημέρα, δουλεύαμε 8ωρο. Δεν είχαμε βραδινές βάρδιες, δουλεύαμε μόνο το πρωί. Άλλοτε είχαμε πάρα πολλή δουλειά, και άλλοτε δεν είχαμε. Και όταν δεν είχαμε δουλειά, κάναμε διάφορες εξωτερικές εργασίες: χόρτα, να καθαρίζουμε τα συνεργεία. Για ένα διάστημα το εργοστάσιο σταμάτησε, σχεδόν έκλεισε. Κράτησαν ορισμένα στελέχη και μας πλήρωναν 3 φορές την εβδομάδα. Ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Μετά όμως, όταν πήραν πάλι παραγγελίες, ξανάρχισαν, και δουλεύαμε πάρα πολύ, σχεδόν 12ωρα. Μπορεί και 2 μέρες, και 3 μέρες συνέχεια, για να καλύψουμε τις παραγγελίες!

Κάναμε τη ζόρική δουλειά! Πολύ επικίνδυνη δουλειά. Και τα καψούλια ήταν και επικίνδυνα. Βέβαια υπήρχαν προληπτικά μέτρα: υπήρχαν καμαράκια με μπετόν, με θώρακα μπροστά, ένα τζάμι άφθαρτο και τώρα λέμε τα καψούλια, πως γεμίζαμε τα καψούλια.

Εγώ ήμουν όταν ήταν ιδιωτική επιχείρηση ο **Μποδοσάκης**, γι' αυτό και δεν είχαμε συνδικαλισμό! Τότε, την εποχή εκείνη δεν είχαμε συνδικαλισμό. Δεν επιτρεπόταν σε τέτοια εργοστάσια να υπάρχει συνδικαλισμός. Γι' αυτό ήμασταν και λίγο προσεκτικοί στη συμπεριφορά μας, και στην εργασία μας γενικά ας πούμε. Να είμαστε καλοί για να μπορούμε να παίρνουμε αυξήσεις. Αυξήσεις όταν θέλανε, μας δίνανε. Δεν είχαμε αιτήματα. Ό,τι έλεγε ο Νόμος.

Δεν μας πηγαίνανε εκδρομές. Τίποτα! Ούτε ρούχα, σχεδόν δεν μας δίνανε. Ένα μπουκάλι γάλα μας δίνανε μόνο. Επειδή ήταν ανθυγιεινή εργασία και το προέβλεπε ο Νόμος. Εκεί το πίναμε. Ένα μπουκάλι γάλα μόνο. Τίποτε άλλο.

Αυτό το κακό έχουν αυτές οι δουλειές: που εξοικειώνεσαι με τον κίνδυνο. Δουλεύεις επικίνδυνα υλικά σαν να μην τρέχει τίποτα, σαν να έχεις ζάχαρη, με το κουτάλι να την πάρεις.

Για να δείτε, βέβαια υπήρχε ασφάλεια, ε!. Πηγαίναμε και κάναμε δοκιμές στις νάρκες (γιατί βγάζαμε και νάρκες) και φορτώναμε τις νάρκες στο αυτοκίνητο. Και εμείς απάνω στις νάρκες καθόμασταν και πηγαίναμε. Δεν υπήρχε ο πυροκροτητής. Τον πυροκροτητή τον βάζαμε μετά. Αλλά δεν έχει σημασία, σας λέω ότι τόσο πολύ εξοικειώνεσαι που χάνεις την αίσθηση.

Εκεί στο εργοστάσιο που δουλεύαμε είχα ένα προϊστάμενο και είχε ένα βλήμα. Και ήθελε να το λύσει το βλήμα αυτό. Χωρίς καμία προφύλαξη., Και έσκασε και του 'κοψε το χέρι. Δεν ήμουν παρών σε κανένα ατύχημα. Γίνανε πολλά εκεί. Γίνανε 4-5. Θανατηφόρα ατυχήματα. Όταν έγινε το ατύχημα με τον **Παναγιώτη Ρόκα**, ήμουν μέσα. Αλλά ο **Παναγιώτης** ήταν στο απάνω, εγώ ήμουν στο κάτω. Τα ατυχήματα τα πολλά γίνανε στο απάνω. Εκεί που φτιάχνανε τα υλικά!

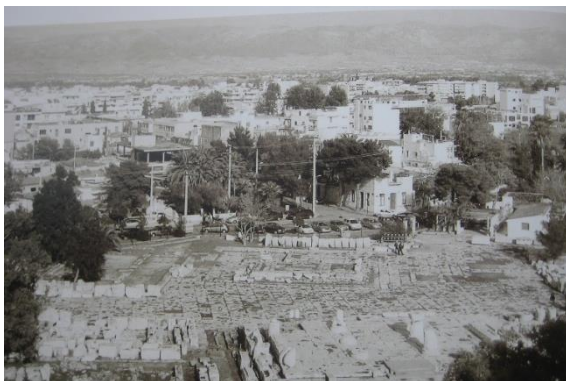
Η Ελευσίνα αλλάζει

Η Ελευσίνα την περίοδο της Επανάστασης (1821)

Άποψη της Ελευσίνας 1850–1900

Η πόλη της Ελευσίνας σήμερα

Αφού παρατηρήσετε προσεκτικά τις παραπάνω εικόνες, στις οποίες εμφανίζεται η πόλη της Ελευσίνας σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, εντοπίστε, καταγράψτε και συζητήστε:

⇒ Ποιες ομοιότητες υπάρχουν ;

.....
.....
.....
.....
.....
.....

⇒ Ποιες διαφορές υπάρχουν ;

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Εκβιομηχάνιση – Αστικοποίηση – Αποβιομηχάνιση

Επάνω εικόνα: η περιοχή της Ελευσίνας το 1895. Απόσπασμα από χαρτογράφηση της Αττικής από τον Α. Kaupert, σήμερα στη βιβλιοθήκη της Χαϊδελβέργης.

Μπορείτε να βρείτε τον χάρτη που είναι πολύ ακριβής και αναλυτικός και το υπόμνημά του εδώ:

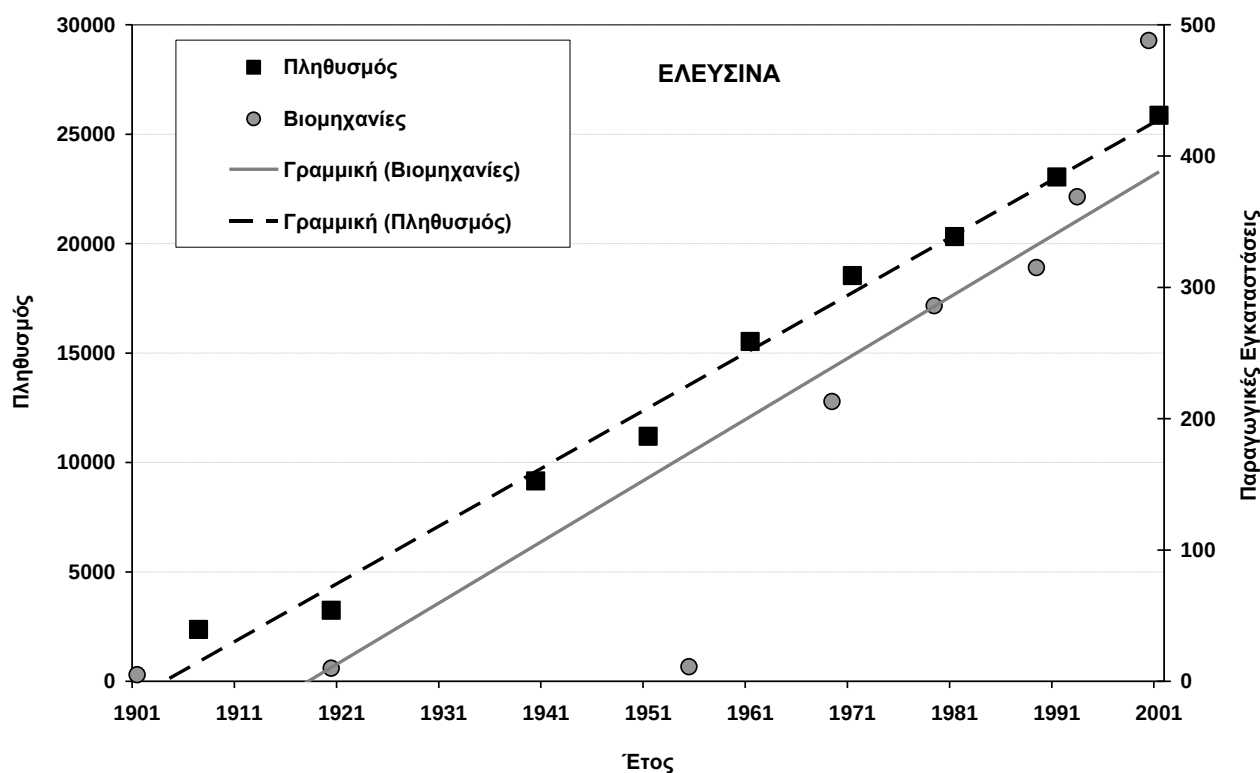
<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/curtius1895a/0002?sid=75ab9f945f54052f9700b4ef08792b71>

Κάτω εικόνα: σήμερα η ίδια περιοχή από το Google Earth.

Τοποθετείστε τις βιομηχανίες στον χάρτη: **Β** > Βότρυς, **Ε** > Ελαιουργείο, **Ι** > Ίρις, **Κ** > Κρόνος, **Π** > Πυρκάλ, **Πε** > Ελληνικά Πετρέλαια, **Τ** > Τιτάν, **Χ** > Χαλυβουργική

Μικρή βοήθεια : ίδρυση πρό του 1950, ίδρυση μετά το 1950.

Ποιες αλλαγές έγιναν στις χρήσεις γης και στην ακτογραμμή; Συζητείστε για την **εκβιομηχάνιση**.

Διάγραμμα (πηγή)

Σχολιάστε το παραπάνω διάγραμμα Πληθυσμού / Παραγωγικών Εγκαταστάσεων στην Ελευσίνα στο πέρασμα του χρόνου:

Πώς συσχετίζονται οι δύο αυτές παράμετροι;

.....

.....

Συσχετίστε με το φαινόμενο της **αστικοποίησης**. Πως εξαπλώθηκε η Ελευσίνα; Γιατί οι κατοικίες έγιναν δίπλα στα εργοστάσια; Ποιες ήταν οι επιπτώσεις στους κατοίκους;

.....

.....

Ποιες χρήσεις αναπτύσσονται σήμερα στην Ελευσίνα και γενικότερα στο Θριάσιο; Συζητείστε το φαινόμενο της **αποβιομηχάνισης**.

.....

.....

Βιομηχανία και περιβάλλον

Παρατηρείστε τις εικόνες, επάνω την εποχή ίδρυσης του εργοστασίου TITAN και κάτω σήμερα. Στις εικόνες 3 και 6 βλέπουμε τον λόφο με τον ενετικό πύργο που λατομήθηκε για να γίνει πρώτη ύλη του εργοστασίου. Ο πύργος, ευτυχώς, βρίσκεται διαλυμένος σε αποθήκες του TITAN. Θα ανασυσταθεί σύμφωνα με υπόσχεση προς τον Δήμο Ελευσίνας σε κάποια νέα θέση.

Ποιες αλλαγές παρατηρούμε από το 1902 ως το 2016 στο εργοστάσιο και στην γύρω περιοχή στο περιβάλλον (τοπίο, οικονομία, κοινωνία); Τι νοιώθετε για το θέμα του λόφου και του πύργου;

Βιομηχανία και εργαζόμενοι, οι γυναίκες στα εργοστάσια

TITAN, 1952. Γυναίκες εργαζόμενες ράβουν σάκους.

Οι σάκοι του τσιμέντου αρχικά ήταν υφασμάτινοι και η ραφή για το κλείσιμο γινόταν με το χέρι. Είδαμε στην έκθεση ότι το 1958 ήταν χάρτινοι με ραφή από μηχανή. Η ραφή καταργήθηκε στη συνέχεια και αντικαταστάθηκε με κόλλημα.

Συζητείστε, αναζητείστε:

Ποια ήταν η θέση της γυναίκας στο TITAN και γενικά στη βιομηχανία; Συνδυάστε με τη σύνθεση του Προεδρείου του 1944 του Σωματίου Εργαζομένων TITAN που είδατε στην έκθεση.

Τι φαντάζεστε ότι έγινε με τις εργαζόμενες μετά τις τεχνολογικές αλλαγές; Ποιες είναι οι συνέπειες τέτοιων αλλαγών για όλους τους εργαζόμενους/ες στη βιομηχανία; Συζητείστε για έννοιες όπως **τεχνολογία, ανεργία, εκπαίδευση, ειδίκευση, κατάρτιση** και τη σχέση μεταξύ τους.

Βιομηχανία και Τεχνολογία

Είδαμε το ποδήλατο του εργαζόμενου. Στην προβολή φωτογραφιών βλέπουμε και δύο άλλα τροχοφόρα της δεκαετίας του 1950. Σε τι χρησιμεύουν;

Ξέρετε ότι...

οι εκδρομές γίνονταν αυτήν την εποχή για τους πιο πολλούς ανθρώπους στην καρότσα ενός φορτηγού, παρέα όλο μαζί το σόι ή η γειτονιά;

Συζητείστε για την πρόσβαση της κοινωνίας στη τεχνολογία την εποχή αυτή (περίπου 1950).

Ποια ήταν η σχέση της τεχνολογίας με την βιομηχανία και ποια με την καθημερινή ζωή;

Ήταν προσιτά για παράδειγμα τα αυτοκίνητα στους ανθρώπους; Ποια τα υπέρ και ποια τα κατά;

.....
.....

Πηγές πληροφόρησης, τεκμήρια βιομηχανικής κληρονομιάς

Στο βίντεο της έκθεσης η Αργυρώ Ορφανουδάκη – Μπόρα, καθηγήτρια φιλόλογος, συνταξιούχος πιά, περιγράφει τη παιδική της ζωή στις εργατικές κατοικίες του TITAN στην Ελευσίνα.

Ξέρετε ότι... Η Α. Ορφανουδάκη – Μπόρα έχει γράψει τις εμπειρίες της στο βιβλίο «Οικήματα Τιτάν»

Το βίντεο είναι απόσπασμα του ντοκυμανταίρ «Ελευσίνα, στον απόηχο των μηχανών» σε σκηνοθεσία Β. Λουλέ. Αναφέρεται στη βιομηχανία της Ελευσίνας και έχει πολλές μαρτυρίες εργαζομένων. Δείτε το εδώ: <http://archive.ert.gr/75811/>

Ανήκει στη σειρά «Αμήχανη Βιομηχανία», παραγωγής ΕΡΤ 1999, που αναφέρεται στα σημαντικότερα κέντρα της εκβιομηχάνισης της Ελλάδας. Δείτε όλη τη σειρά, εδώ: <http://archive.ert.gr/?s=%CE%B1%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B7+%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%B1&cat=256>

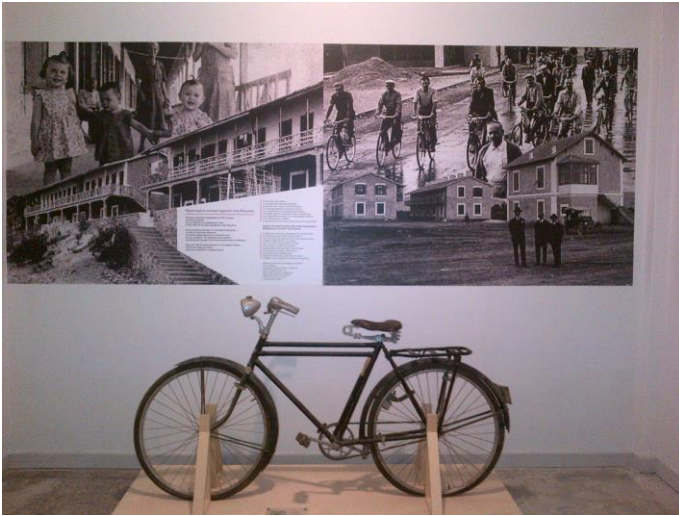
Σκεφθείτε, καταγράψετε.

Πηγές πληροφόρησης και τεκμήρια βιομηχανικής κληρονομιάς που έπεσαν στην αντίληψή σας στην έκθεση ή αλλού ή ανακαλύψατε στο οικογενειακό και φιλικό σας περιβάλλον.

.....
.....

Στιγμιότυπα από την ζωή των εργατών

Τί ήταν τα "Οικήματα", από όπου και η φωτογραφία που μας παραχώρησε η κυρία Αργυρώ Ορφανουδάκη; Πόσα κατασκευάστηκαν; Σε ποιές βιομηχανικές περιοχές;

Ποιο ήταν το βασικό μέσο μετακίνησης των εργατών στην πόλη της Ελευσίνας; Τι κληρονόμησε στην εποχή μας;

Συζητήστε αν έχετε ποδηλατοδρόμους στη περιοχή σας; Η κατασκευή των δρόμων στην Ελλάδα ευνοεί την μετακίνηση με ποδήλατα;

E%A5%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3%CE%95%CE%99%CE%A3/%CE%9C%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CE%BC%CE%B1%201_eclass.pdf (προσπελάστηκε στις 15/12/2106)

Μπελαβίλας, Ν. *Οι πρώτοι οικισμοί εργατών στην Ελλάδα. Λαύριο, Δραπετσώνα, Ελευσίνα*. Άρθρο (συμπληρωμένο και ενημερωμένο) από αρχική ανακοίνωση σε Ημερίδα στο Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πάτρα 14 Μαρτίου 2012. Ανακτήθηκε 10/10/2016 από: <http://courses.arch.ntua.gr/112052.html>

Μπελαβίλας, Ν. και άλ., *Βιομηχανική κληρονομιά στην Ελευσίνα και στο Θριάσιο πεδίο*. Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 2011. Ανακτήθηκε στις 10/10/2016 από www.academia.edu/.../Βιομηχανική_κληρονομιά_στην_Ελευσίνα_και_στο_Θριάσιο_...

Σγουροπούλου, Κ., Κουτουμάνος, Α., *Η Επικοινωνία Μέσω Υπολογιστή για την Υποστήριξη των Κοινοτήτων Μάθησης*. Εισήγηση στο 1ο συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. 2001. Τεκμήριο διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.eap.gr/news/EXAGGELIA_SYNEDRIOU/synedrio/html/sect6/6.htm.

«Αμήχανη Βιομηχανία», σειρά ωριαίων ντοκυμανταίρ, παραγωγή ΕΡΤ, 1999. Αναφέρεται στα σημαντικότερα κέντρα της εκβιομηχάνισης της Ελλάδας. Ανακτήθηκε 10/10/2016 <http://archive.ert.gr/?s=%CE%B1%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B7+%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%B1&cat=256>

«Ελευσίνα, στον απόηχο των μηχανών», σκηνοθεσία Β. Λουλέ, ωριαίο ντοκυμανταίρ στη σειρά «Αμήχανη Βιομηχανία», παραγωγή ΕΡΤ, 1999. Αναφέρεται όλο στη βιομηχανία της Ελευσίνας με πολλές μαρτυρίες εργαζομένων. Ανακτήθηκε 10/10/2016 από: <http://archive.ert.gr/75811/>

Πηγές φωτογραφιών

Σελ. 31

Ολυμπιακοί αγώνες, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <http://tvxs.gr/sites/default/files/article/2012/47/111693-athens2004.jpeg>

Πολιτιστικό Κέντρο Κανελλόπουλος, Ανακτήθηκε 30/10/2016 από http://www.ypervasinews.gr/news/wp-content/uploads/2014/10/ekthesi_ergon_texnis_logou_8_3_14_a.jpg

Αισχύλεια, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <http://www.melodia.gr/wp-content/uploads/2015/08/aisxyleia600.jpg>

Πολυτεχνείο, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από http://www.nextdeal.gr/images/exegersi-polutexneiou_2.jpg

Ελληνοϊταλικός πόλεμος, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <http://users.sch.gr/pchaloul/fasism-katohi-emfyl/pros-metopo.jpg>

Δήμος Ελευσίνας, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <http://enotikos-sindiasmos.gr/website/wp-content/uploads/2013/12/Sima-Dimos1.jpg>

Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <http://www.aixmi.gr/wp-content/uploads/2012/12/trenches.jpg>

Νόμος για την υγιεινή και την ασφάλεια των εργαζομένων, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <http://image.slidesharecdn.com/random-150715121847-lva1-app6892/95/-47-638.jpg?cb=1436963127>

Προσάρτηση Θεσσαλίας, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από http://www.odyssey.com.cy/main/data/articles/ISTORIA_LYKEIOU/kith4-pic2.jpg

Σαπωνοποιείο, Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <https://perekp.files.wordpress.com/2013/06/image064.jpg>

Σελ. 68 : Πολιτιστικές Εκδηλώσεις στο Ελαιουργείο-Αισχύλεια. Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <http://www.patrasevents.gr/article/174067-esxileia-2015-sto-paleo-eleourgeio>.

Σελ. 94 : Ασπρόμαυρες φωτογραφίες για την Ελευσίνα. Από Βιβλίο: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δυτικής Αττικής, (2010). *Δυτική Αττική : Ιστορία-Πολιτισμός*.

Φωτ. πάνω και κέντρο: Η Ελευσίνα και τμήμα της Σαλαμίνας την περίοδο της Επανάστασης χαλκογραφία από το Select views in Greece του ζωγράφου Χιού Γουίλλιαμς, που δημοσιεύτηκε στο Λονδίνο το 1829.

Φωτ. 1^η αριστερά: Η Ελευσίνα και το λιμάνι της. Φωτογραφικό αρχείο Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών

Φωτ. 2^η δεξιά: Μερική άποψη της Ελευσίνας και του αρχαιολογικού χώρου(1900). Φωτογραφικό αρχείο Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών

Φωτ. 2^η αριστερά: Η Ελευσίνα και στο βάθος το όρος Πάρνηθα.

Σελ. 94: Άποψη της Ελευσίνας από ψηλά. Ανακτήθηκε στις 30/10/2016 από <http://flashnews.gr/post/151622/elefsina-i-poli-ton-mistirion>.

Σελ. 97 εικόνα 1. Άποψη του εργοστασίου του Τιτάνα στην Ελευσίνα από ζωγραφικό πίνακα του 1934. Ανακτήθηκε 10/10/2016 από: <http://www.titan.gr/el/titan-group/100-years/>

Σελ. 97 εικόνα 2. Εξωτερική άποψη του εργοστασίου του Τιτάνα στην Ελευσίνα από τη θάλασσα, 1925. Ανακτήθηκε 10/10/2016 από: <http://www.titan.gr/el/titan-group/100-years/>

Σελ. 97 εικόνα 3. *Ο δυτικός λόφος με τον Φράγκικο πύργο (δεκαετία του 1950, Αρχείο Τσάκου)* στο: Καλλιόπη Παπαγγελή, Ελένη-Άννα Χλέπα. «Οι Μεταμορφώσεις του Ελευσινιακού Τοπίου. Αρχαιότητες και Σύγχρονη Πόλη», κατάλογος της έκθεσης που έγινε στο Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου Ελευσίνας «Λεων. Κανελλόπουλος», 5/07-28/8/2011.

Σελ. 97 εικόνα 5. Εξωτερική άποψη του εργοστασίου του Τιτάνα στην Ελευσίνα στη πρόσφατη εποχή του. Ανακτήθηκε 10/10/2016 από: <http://edujob.gr/eykairies-ergasias/diaxeiristh-diktyou-zhtoun-ta-tsimenta-titan>

Σελ. 97 κάτω. Από τις εικόνες της έκθεσης και από: Εύξεινη Πόλη & Δήμος Ελευσίνας (2008). *Ελευσίνα, Το Χρονικό μιας Πόλης, 1900 – 2007*. Ελευσίνα: Δήμος Ελευσίνας.

**Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Κοντούλη 60, 19 200 Ελευσίνα,
Τηλ.: 210 55 46 808, Fax: 210 55 46 809
e-mail: mail@kpe-elefs.att.sch.gr,
<http://kpe-elefs.att.sch.gr>
ISBN:978-618-82072-5-7

**Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

